

Joseph E. Stiglitz [Πανεπιστήμιο Columbia]

Carl E. Walsh [Πανεπιστήμιο Καλιφόρνιας, Santa Cruz]

Αρχές της Μακροοικονομικής

Επιστημονική επιμέλεια: Θοδωρής Πελαγίδης - Γιώργος Χορταρέας • Μετάφραση: Τίνα Πλυτά

Τέταρτη αμερικανική έκδοση

 ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ
ΑΘΗΝΑ 2009

Κεφάλαιο 1

Η ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ

Η μακροοικονομική είναι η μελέτη του συνόλου της οικονομίας –όχι η μελέτη του επιπέδου της απασχόλησης και των τιμών σε μια συγκεκριμένη βιομηχανία, αλλά η μελέτη της συνολικής απασχόλησης και ανεργίας και του γενικού επιπέδου τιμών σε όλη την οικονομία. Ασχολείται επίσης με τις επιπτώσεις των κυβερνητικών πολιτικών στο σύνολο της οικονομίας. Η μακροοικονομική ασχολείται με την οικονομία *συνολικά*. Για μια πρώτη αντίληψη του πεδίου της, είναι σκόπιμο να ξεκινήσουμε με μια σύντομη ιστορία της μακροοικονομίας. Τα επεισόδια που περιγράφονται σε αυτό το συνοπτικό ιστορικό έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του πεδίου της μακροοικονομικής και θα τα χρησιμοποιήσουμε στα ακόλουθα κεφάλαια ως παραδείγματα για μακροοικονομικά ζητήματα.

Φανταστείτε τον κόσμο το 1929, πριν από τρία τέταρτα του αιώνα. Το χρηματιστήριο βρισκόταν σε άνθηση και κανείς δεν διέβλεπε ένα τέλος στην ευημερία. Υπήρχαν, φυσικά, σχολιαστές που επισήμαιναν ότι η αγορά ήταν

υπερεκτιμημένη, ότι ήταν βέβαιο πως θα σημειωνόταν κραχ, οι περισσότεροι επενδυτές, όμως, ήταν αισιόδοξοι για το μέλλον. Η ανεργία ήταν χαμηλή και το γενικό επίπεδο τιμών σταθερό.

Μόλις έναν χρόνο αργότερα, ο κόσμος είχε αλλάξει ριζικά. Η κατάρρευση της χρηματιστηριακής αγοράς τον Οκτώβριο του 1929 είχε εξανεμίσει σχεδόν το ένα τέταρτο της αξίας του χρηματιστηρίου της Νέας Υόρκης· ανάλογα κραχ σημειώθηκαν και σε άλλες χώρες. Ο βιομηχανικός δείκτης Dow (προπομπός του σημερινού βιομηχανικού δείκτη Dow Jones, ένα μέτρο για τις τιμές του χρηματιστηρίου) που είχε φτάσει στις 381 μονάδες τον Σεπτέμβριο του 1929, έπεσε στις 41 τον Ιούλιο του 1932. Η ανεργία άγγιξε πρωτόγνωρα επίπεδα σε ολόκληρη την παγκόσμια οικονομία. Ως το 1933, ένας στους τέσσερις εργαζόμενους στις ΗΠΑ ήταν άνεργος. Οι Ηνωμένες Πολιτείες και άλλες βιομηχανικές οικονομίες εξακολουθούσαν να έχουν τα ίδια κτίρια, τις ίδιες εγκαταστάσεις και τον ίδιο εξοπλισμό με το παρελθόν, το ίδιο εργατικό δυναμικό ήταν διαθέσιμο και προφανώς επιθυμούσε να εργαστεί, παρόλα αυτά πολλοί από αυτούς τους πόρους παρέμεναν αδρανείς. Η περίοδος εκείνη, η δεκαετία του 1930 –που σήμερα έχει ανεξίτηλα συνδεθεί με δεινά και οικονομικές συνθήκες κάμψης– αποκαλείται κοινώς **Μεγάλη Ύφεση [Great Depression]**.

Από αυτή την καταστροφή γεννήθηκε η μακροοικονομική. Παρότι η επιστήμη της οικονομίας μπορεί να αναχθεί στην έκδοση του *The Wealth of the Nations* [*Ο πλούτος των εθνών*] του Adam Smith το 1776, η γέννηση της μακροοικονομικής ως ξεχωριστού κλάδου εντός των οικονομικών ανάγεται στην έκδοση του *The General Theory of Employment, Interest, and Money* [*Γενική θεωρία περί απασχόλησης, τόκου και χρήματος*] του John Maynard Keynes το 1936. Πριν από την εποχή του Keynes, οι οικονομολόγοι μελετούσαν τη συμπεριφορά ολόκληρης της οικονομίας και έδιναν ιδιαίτερη έμφαση στην κατανόηση του ρόλου του χρήματος και του γενικού επιπέδου τιμών. Ο σύγχρονος τομέας της μακροοικονομικής, όμως, με την έμφαση που δίνει στην κατανόηση του γιατί οι οικονομίες βιώνουν επεισόδια όπως η Μεγάλη Ύφεση και γιατί η απασχόληση και η παραγωγή αυξάνονται και κυμαίνονται με τον χρόνο, ξεκινά με τον Keynes. Η κατανόησή μας για τις δυνάμεις που επηρεάζουν τη συνολική οικονομία έχει εξελιχθεί εντυπωσιακά από τότε που συνέγραψε ο Keynes, το έργο του όμως βοήθησε στον καθορισμό του πεδίου και είχε διαρκείς επιπτώσεις (τόσο θετικές όσο και αρνητικές) στην οικονομική πολιτική.

Από την εμπειρία της δεκαετίας του 1930 δεν αναδύθηκε μόνον η μακρο-

οικονομική αλλά και πολλές από τις κυβερνητικές πολιτικές και προγράμματα που θεωρούμε σήμερα δεδομένα, όπως η κοινωνική ασφάλιση και η ομοσπονδιακή ασφάλιση των τραπεζικών καταθέσεων. Το σημαντικότερο ίσως κληροδοτήμά της είναι η γενική αποδοχή της αντίληψης πως συνιστά ευθύνη των κυβερνήσεων να διασφαλίσουν ότι δεν θα επαναληφθούν περίοδοι όπως η Μεγάλη Ύφεση. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, ο νόμος περί Απασχόλησης του 1946 απαιτεί από την ομοσπονδιακή κυβέρνηση να καλλιεργήσει «συνθήκες υπό τις οποίες θα εξασφαλίζονται χρήσιμες ευκαιρίες απασχόλησης... για όσους είναι ικανοί, επιθυμούν και αναζητούν να εργαστούν και να προωθεί τη μέγιστη απασχόληση, παραγωγή και αγοραστική ικανότητα».

Η επίπτωση της Μεγάλης Ύφεσης στην επακόλουθη ιστορία των Ηνωμένων Πολιτειών και άλλων κύριων οικονομιών μπορεί να μας διδάξει πολλά για τη μακροοικονομική και τις σημαντικές κυβερνητικές πολιτικές.

Η δέσμευση για πλήρη απασχόληση και μεγέθυνση

Πριν από τη Μεγάλη Ύφεση, οι ΗΠΑ και άλλες βιομηχανικές οικονομίες είχαν βιώσει συχνές περιόδους γοργής οικονομικής μεγέθυνσης τις οποίες ακολουθούσαν κάμψεις της παραγωγής. Οι κάμψεις αυτές συνοδεύονταν συχνά από χρηματοπιστωτικούς πανικούς, περιπτώσεις κατά τις οποίες οι τράπεζες αναγκάζονταν να κλείσουν τις πόρτες τους, εμποδίζοντας τους καταθέτες να αποσύρουν τα χρήματά τους.¹ Η ζωηρή δεκαετία του 1920 ήταν μια περίοδος που, για τον μέσο άνθρωπο, συνδέθηκε με ανθηρή οικονομία. Αυτό το σχήμα των περιόδων γοργής μεγέθυνσης που εναλλάσσονται με περιόδους κάμψης εξακολουθεί να υπάρχει σήμερα, αν και οι διακυμάνσεις στην οικονομική δραστηριότητα μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο είναι, σε γενικές γραμμές, ηπιότερες από τις αντίστοιχες προπολεμικές (βλ. Διάγραμμα 1.1). Ανατρέχοντας στην πιο πρόσφατη δεκαπενταετία, διαπιστώνουμε ότι η δεκαετία του 1990 ήταν μια περίοδος γοργής μεγέθυνσης, υψηλής απασχόλησης και ανερχόμενων εισοδημάτων στις ΗΠΑ. Στις αρχές του 2001, οι ανθηρές εποχές της δεκαετίας του

¹ Κάθε Χριστούγεννα παίζεται στην τηλεόραση η ταινία *It's a Wonderful Life* [Μια υπέροχη ζωή]. Κεντρικό στοιχείο της πλοκής είναι η επαιλούμενη χρεοκοπία της τράπεζας που ανήκει στον κεντρικό ήρωα τον οποίο υποδύεται ο James Stewart.

Διάγραμμα 1.1
ΑΝΕΡΓΙΑ,
1900-2003

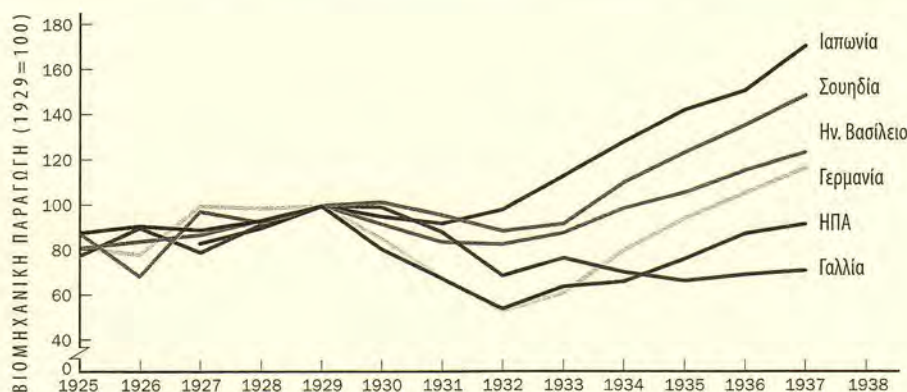
Το ποσοστό του εργατικού δυναμικού που ήταν άνεργο και αναζητούσε εργασία έφτασε στο 25% κατά τη διάρκεια της Μεγάλης Ύφεσης. Από το 1960, η ανεργία κυμαίνεται γύρω από έναν μέσο όρο της τάξης του 6%, έφτασε όμως σχεδόν στο 10% (1983) και μειώθηκε ως το 3,5% (1969). Αφού προσέγγισε το 7,5% το 1992, το ποσοστό της ανεργίας έπεφτε σταθερά κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 και ήταν 4% το 2000. Κατόπιν αυξήθηκε στο 6% το 2003. Πηγή: Economic Report of the President (2004), Πίνακας B-42.

1990 τερματίστηκαν. Το χρηματιστήριο κατέρρευσε όταν έσκασε η φούσκα των επιχειρήσεων του διαδικτύου [dot-com]. Η ανεργία άρχισε να αυξάνεται. Σύμφωνα με τα περισσότερα μέτρα, η κάμψη ήταν σύντομη και ήπια –η οικονομία άρχισε και πάλι να μεγεθύνεται στα τέλη του 2001. Η ανεργία, όμως, διατηρήθηκε πεισματικά σε υψηλά επίπεδα· πολλοί μιλούσαν για «ανάκαμψη χωρίς θέσεις εργασίας». Η μεγέθυνση της απασχόλησης ανέκαμψε πλήρως μόλις το 2004.

Όταν ενέσκηψε η Μεγάλη Ύφεση, δεν περιορίστηκε στις ΗΠΑ. Το Διάγραμμα 1.2 δείχνει ότι η παραγωγή μειώθηκε σε όλες τις κύριες βιομηχανικές οικονομίες, με τις ΗΠΑ και τη Γερμανία να υφίστανται τον μεγαλύτερο αντίκτυπο. Θεωρούμε συχνά την «παγκόσμια οικονομία» και τους στενούς διεθνείς δεσμούς που έχουμε σήμερα ως χαρακτηριστικά μόνον του σύγχρονου κόσμου, αλλά οι οικονομίες της Ευρώπης και της Βόρειας Αμερικής ήταν συνδεδεμένες και κατά τη δεκαετία του 1920 και οι οικονομικές κρίσεις αποκτούσαν παγκόσμια διάσταση, όπως μπορεί να συμβεί και στις μέρες μας.

Η παγκόσμια οικονομία ανέκαμψε αργά από τα δραματικά βάθη της Μεγάλης Ύφεσης. Οι ΗΠΑ, το 1936, παρήγαγαν λιγότερα απ' ό,τι το 1929. Και το 1937 σημειώθηκε άλλη μία κάμψη η οποία συντελεί στην παγίωση της θεώρησης της δεκαετίας του 1930 ως μιας ολόκληρης δεκαετίας δεινών. Τα εισοδήματα στις ΗΠΑ άρχισαν να ξεπερνούν σημαντικά προγενέστερα επίπεδα και η ανεργία να επιστρέφει σε πιο φυσιολογικά ποσοστά μόνον με την αυξημένη παραγωγή που σχετίζεται με την έκρηξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Η τεράστια αύξηση στις παραγγελίες των εργοστασίων για πολεμικά εφόδια υποκίνησε τις επιχειρήσεις να επεκτείνουν την παραγωγή και να προσλάβουν εργάτες. Το 1944, το ποσοστό της ανεργίας είχε πέσει στο 1,2% όσων επιθυμούσαν να εργαστούν.

Το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου δημιούργησε νέες ανησυχίες ότι η οικονομία θα διολίσθαινε και πάλι σε κάμψη και τα δεινά της δεκαετίας του 1930. Υπήρχαν φόβοι ότι όταν θα τερματιζόταν η μεγάλη ζήτηση για παραγω-

Διάγραμμα 1.2
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ
ΠΑΡΑΓΩΓΗ

Η Μεγάλη Ύφεση δεν περιορίστηκε στις Ηνωμένες Πολιτείες. Όλες οι βιομηχανικές οικονομίες υπέστησαν κάμψη στην οικονομική δραστηριότητα και την παραγωγή κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1930. Οι δείκτες βιομηχανικής παραγωγής των χωρών είναι σε τέτοια κλίμακα ώστε να ισούνται με 100 για το 1929.

Πηγή: Κοινωνία των Εθνών, *World Production and Prices*, Κοινωνία των Εθνών, Γενεύη 1936, Παράρτημα II, σελ. 142 και *World Production and Prices*, Κοινωνία των Εθνών, Γενεύη 1938, Πίνακας 1, σελ. 44.

γή που προέκυπτε από τις ανάγκες των κυβερνήσεων την περίοδο του πολέμου, οι επιχειρήσεις θα ήταν και πάλι αδρανείς και η εποχή της μαζικής ανεργίας θα επέστρεφε. Ευτυχώς, αν και η παραγωγή μειώθηκε σε σχέση με τις κορυφώσεις της πολεμικής περιόδου, η οικονομία δεν επέστρεψε στις συνθήκες της Μεγάλης Ύφεσης. Τα τέλη της δεκαετίας του 1940 χαρακτηρίστηκαν από έντονη μεγέθυνση στην οικονομική δραστηριότητα η οποία τροφοδοτήθηκε εν μέρει και από τις δαπάνες των νοικοκυριών καθώς οι Αμερικανοί μετακινούνταν στα προάστια, έκτιζαν σπίτια και αποκτούσαν παιδιά. Κατά τη διάρκεια του πολέμου, τα διαθέσιμα καταναλωτικά αγαθά ήταν λιγοστά, οι αγορά ορισμένων γινόταν με δελτίο και τα νοικοκυριά παρακινούνταν να αποταμιεύουν αγοράζοντας πολεμικά ομόλογα για να συνδράμουν στη χρηματοδότηση της πολεμικής προσπάθειας. Οι Αμερικανοί ήθελαν να απολαύσουν την επιστροφή της ειρήνης και της ευημερίας χρησιμοποιώντας το εισόδημα που είχαν κερδίσει κατά τη διάρκεια του πολέμου για να αγοράσουν καινούρια αυτοκίνητα, σπίτια και οικιακές συσκευές.

Η μετάβαση από την παραγωγή της περιόδου του πολέμου και τη ζήτηση για στρατιωτικά αγαθά σε παραγωγή εν καιρώ ειρήνης και τη ζήτηση για «πολιτικά» αγαθά αντιπροσώπευε μια τεράστια αλλαγή στο τι παρήγαγε η οικονομία. Αλυσίδες παραγωγής που κατασκεύαζαν τανκς για την κυβέρνηση στράφηκαν στην παραγωγή αυτοκινήτων για τους καταναλωτές. Οι οικοδομικές κατασκευές άνθισαν για να ανταποκριθούν στις ανάγκες για καινούριες κατοικίες. Οι πόροι –εργαζόμενοι και κεφάλαιο– έπρεπε να μεταστραφούν από αυτά τα οποία παρήγαγαν για να καλύψουν τις νέες ανάγκες και επιθυμίες των Αμερικανών. Έπρεπε να δημιουργηθούν θέσεις εργασίας για τις χιλιάδες των στρατιωτών που επέστρεφαν από τον πόλεμο.

Με το τέλος του πολέμου η κυβέρνηση αποδέχθηκε την ευθύνη να εμποδίσει μια επανάληψη της Μεγάλης Ύφεσης, μια αποδοχή που επισημοποιήθηκε όταν το Κογκρέσο των ΗΠΑ ψήφισε τον νόμο περί Απασχόλησης το 1946. Μεταξύ των όσων αυτός προέβλεπε ήταν και η σύσταση του Συμβουλίου Οικονομικών Εμπειρογνομόνων του προέδρου, μιας τριμελούς επιτροπής οικονομολόγων που συμβουλεύουν τον πρόεδρο των ΗΠΑ.² Ενώ οι οικονομολόγοι συζητούν για το πόση εξουσία έχει στην πραγματικότητα η κυβέρνηση για να

² Ο καθηγητής Stiglitz διετέλεσε πρόεδρος του Συμβουλίου Οικονομικών Εμπειρογνομόνων του προέδρου Clinton από το 1995 ως το 1996.

επιρεάσει τις μακροοικονομικές εξελίξεις, ο μέσος ψηφοφόρος δείχνει συχνά να περιμένει από τον πρόεδρο να διασφαλίσει διαρκή οικονομική μεγέθυνση, χαμηλό πληθωρισμό και χαμηλή ανεργία.

Σήμερα, μια ελαφρά άνοδος του ποσοστού ανεργίας προκαλεί την απαίτηση να δράσει η κυβέρνηση για να «κάνει την οικονομία να κινηθεί ξανά». Και δικαιολογημένα: στις σημερινές συνθήκες, όταν δεν απασχολείται ένα επιπλέον 1% του εργατικού δυναμικού, τα εισοδήματα στην οικονομία μειώνονται κατά περίπου 160 δισεκατομμύρια δολάρια. Στη δεκαετία του 1930 δεν υπήρχε δέσμευση για τη διατήρηση της πλήρους απασχόλησης ή, τουλάχιστον, η ομοφωνία για το κατά πόσον μια κυβέρνηση μπορούσε (καθώς επίσης και κατά πόσον έπρεπε) να υποκινήσει την οικονομία ήταν πολύ μικρότερη.

Η ΕΠΑΝΕΚΚΙΝΗΣΗ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ

Οι προσπάθειες της κυβέρνησης να επιδιώξει τους στόχους που έθετε ο νόμος περί Απασχόλησης βοήθησαν τους οικονομολόγους να μάθουν πώς λειτουργεί η οικονομία.

Η πρώτη ενεργητική χρήση κυβερνητικής πολιτικής με στόχο τη μείωση της συνολικής ανεργίας παρατηρείται τη δεκαετία του 1960. Στις προεδρικές εκλογές του 1960, ο John F. Kennedy νίκησε με μικρή διαφορά τον Richard Nixon στην πλέον αμφίρροπη προεδρική εκλογή στην ιστορία των ΗΠΑ έως εκείνη του 2000 μεταξύ George W. Bush και Al Gore. Η ήττα του Nixon οφειλόταν εν μέρει στην επιβράδυνση της οικονομικής δραστηριότητας και στην άνοδο της ανεργίας που είχαν σημειωθεί στη χώρα το 1959. Την εξαετία 1958-1963, το ποσοστό της ανεργίας βρισκόταν κατά μέσο όρο περίπου στο 6%· δέκα χρόνια νωρίτερα ήταν 2,8%. Το Συμβούλιο Οικονομικών Εμπειρογνομόνων του Kennedy πρότεινε μια πολιτική βασισμένη στις απόψεις του John Maynard Keynes η οποία είχε ως στόχο να τονώσει την οικονομία και να μειώσει το ποσοστό της ανεργίας στο 4%, επίπεδο που εκείνη την εποχή θεωρείτο ισοδύναμο με την «πλήρη απασχόληση». Η πολιτική αυτή απαιτούσε σημαντική μείωση φόρων. Όσοι εναντιώνονταν σε αυτή τη μείωση υποστήριζαν ότι αυτή ήταν ανεύθυνη από δημοσιονομική άποψη και ότι θα οδηγούσε σε έλλειμμα με την κυβέρνηση να δαπανά περισσότερα από όσα θα εισέπραττε σε φόρους. Εκτιμούσαν ότι θα αυξανόταν ο πληθωρισμός και ότι το κόστος

της χαμηλότερης ανεργίας θα ήταν υψηλότερος πληθωρισμός. Η κυβέρνηση έπρεπε να αποφασίσει πόσο πληθωρισμό ήταν διατεθειμένη να ανεχθεί για να μειώσει την ανεργία.

Η κυβέρνηση μείωσε πράγματι τους φόρους το 1964, επιδιόδομη σε αυτό που θεωρήθηκε ένα από τα διασημότερα πειράματα μακροοικονομικής πολιτικής. Την ίδια στιγμή, οι δαπάνες της ομοσπονδιακής κυβέρνησης αυξήθηκαν λόγω του πολέμου στο Βιετνάμ και το πρόγραμμα «Πόλεμος εναντίον της Φτώχειας» [War on Poverty] του προέδρου Lyndon Johnson. Το επίπεδο της ανεργίας μειώθηκε πράγματι· στην ουσία, έπεσε κάτω από το 4%, φτάνοντας έως το 3,5% το 1969. Δυστυχώς, αυτή η μείωση συνοδεύτηκε από αυξανόμενο πληθωρισμό· το γενικό επίπεδο τιμών στις Ηνωμένες Πολιτείες αυξήθηκε κατά μόλις 1% το 1963, αλλά ως το 1969 οι τιμές αυξάνονταν ετησίως κατά 6,2%. Ως έναν βαθμό, οι διαμορφωτές πολιτικής της εποχής πίστευαν ότι ο πληθωρισμός ήταν το τίμημα για τη διατήρηση χαμηλής ανεργίας. Είχαν θεωρήσει ότι επρόκειτο για σχέση ανταλλαγής [trade off]: η χαμηλότερη ανεργία απαιτούσε την αποδοχή υψηλότερου πληθωρισμού, αλλά, κατά την άποψή τους, ο πληθωρισμός μπορούσε πάντοτε να μειωθεί επιτρέποντας στη μέση ανεργία να επιστρέψει στα επίπεδα του τέλους της δεκαετίας του 1950 και των αρχών εκείνης του 1960.

ΣΤΑΣΙΜΟΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΣ

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970, οι διαμορφωτές πολιτικής διαπίστωσαν ότι η σχέση ανταλλαγής μεταξύ ανεργίας και πληθωρισμού που πίστευαν ότι αντιμετώπιζαν είχε κάπως εξαφανιστεί. Αντ' αυτής, στη διάρκεια της δεκαετίας του 1970 αυξήθηκαν τόσο η ανεργία όσο και ο πληθωρισμός. Στο πρώτο μισό της δεκαετίας, η ανεργία ήταν κατά μέσο όρο 5,4%, ευρισκόμενη ουσιαστικά στα επίπεδα πριν από τις φορολογικές ελαφρύνσεις του Kennedy· ενώ όμως αυτή ανέβαινε από τα χαμηλά επίπεδα του τέλους της δεκαετίας του 1960, ο πληθωρισμός παρέμενε υψηλός. Στο Κεφάλαιο 13 θα εξηγήσουμε γιατί η σχέση ανταλλαγής μεταξύ ανεργίας και πληθωρισμού φάνηκε να εξαφανίζεται τη δεκαετία του 1970. Οι διαμορφωτές πολιτικής βρέθηκαν αντιμέτωποι με πολύ διαφορετικές οικονομικές καταστάσεις από εκείνες της προηγούμενης δεκαετίας.

Μία από αυτές προκλήθηκε από τη διατάραξη των αποθεμάτων πετρελαίου και την αύξηση της τιμής του. Τη δεκαετία του 1970, τα μέλη του Οργανισμού Πετρελαιοπαραγωγών Κρατών [ΟΠΕΚ] μπόρεσαν να ανεβάσουν σημαντικά την τιμή του πετρελαίου. Η κίνηση αυτή συνέβαλε τόσο στη γενική άνοδο των τιμών στις χώρες που εισήγαγαν πετρέλαιο όσο και στην αλλαγή της συμπεριφοράς νοικοκυριών και επιχειρήσεων. Οι υψηλότερες τιμές των καυσίμων δημιούργησαν στους καταναλωτές κίνητρα για την εξοικονόμηση της καύσιμης ύλης και τα νοικοκυριά άρχισαν να αγοράζουν μικρότερα και πιο οικονομικά αυτοκίνητα. Σε ό,τι αφορά τις Ηνωμένες Πολιτείες, πολλά από αυτά τα αυτοκίνητα παράγονταν σε άλλες χώρες, ιδιαίτερα στην Ιαπωνία, διότι οι αμερικανικές αυτοκινητοβιομηχανίες καθυστέρησαν να αλλάξουν τα προϊόντα τους για να ανταποκριθούν στις μεταβολές που σημειώνονταν στις απαιτήσεις των καταναλωτών. Και οι επιχειρήσεις αναγκάστηκαν να προσαρμόσουν τις τεχνικές παραγωγής τους για να εξοικονομήσουν ενέργεια και να υιοθετήσουν λιγότερο ενεργοβόρο εξοπλισμό καθώς και να παράγουν τα πιο οικονομικά ως προς τα καύσιμα αγαθά που τώρα ζητούσαν οι καταναλωτές.

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970, η ανεργία κυμαινόταν κατά μέσο όρο πάνω από 6%, ενώ ο πληθωρισμός έφτανε κατά μέσο όρο πάνω από 7% ετησίως. Αυτή η κατάσταση υψηλού πληθωρισμού και υψηλής ανεργίας αποκλήθηκε **στασιμοπληθωρισμός [stagflation]**. Καταβλήθηκαν πολλές προσπάθειες ελέγχου του πληθωρισμού χωρίς αποτέλεσμα. Το 1971 ο πρόεδρος Νixon επέβαλε ελέγχους στις τιμές και τους μισθούς. Αυτοί μείωσαν προσωρινά τον πληθωρισμό απέτυχαν όμως να αντιμετωπίσουν τις πραγματικές αιτίες που περιγράφονται στο Κεφάλαιο 13. Μόλις καταργήθηκαν οι έλεγχοι, ο πληθωρισμός επανέκαμψε.

Η ΥΠΟΤΑΓΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΥ

Στα τέλη της δεκαετίας του 1970, οι περισσότερες βιομηχανικές οικονομίες εξακολουθούσαν να παρουσιάζουν απαράδεκτα υψηλά ποσοστά πληθωρισμού. Η τελευταία μεγάλη αύξηση της τιμής του πετρελαίου της δεκαετίας σημειώθηκε το 1979 και συνέβαλε στην ώθηση του πληθωρισμού σε νέα ύψη σε πολλές χώρες.

Η καμπή στη μάχη εναντίον του πληθωρισμού σημειώθηκε τον Οκτώβριο

του 1979 όταν ο Paul Volcker, που είχε μόλις διορισθεί επικεφαλής του Συστήματος Ομοσπονδιακών Διαθεσίμων [Federal Reserve System, Fed] –δηλαδή, της κεντρικής τράπεζας των ΗΠΑ– από τον πρόεδρο Jimmy Carter, μετέβαλε την οικονομική πολιτική της χώρας. Υπό τον Volcker, η κεντρική τράπεζα υιοθέτησε πολιτικές που είχαν σχεδιαστεί για τη μείωση του πληθωρισμού. Στο Κεφάλαιο 14 περιγράφεται πώς μπόρεσε η κεντρική τράπεζα να επηρεάσει την οικονομία: μεταξύ των αλλαγών πολιτικής που προώθησε, άρχισε να εστιάζει περισσότερο στον έλεγχο της προσφοράς χρήματος. Τα επιτόκια ανήλθαν σε ύψη ρεκόρ αλλά οι πολιτικές του Volcker κατόρθωσαν να μειώσουν τον πληθωρισμό. Ωστόσο, η μείωση αυτή είχε το κόστος της. Ως το 1982 η ανεργία είχε φτάσει στο 10%, το υψηλότερο ποσοστό της μεταπολεμικής εποχής. Η δημοτικότητα του προέδρου Ronald Reagan βυθίστηκε σε πολύ χαμηλά επίπεδα. Πολλοί δημοκρατικοί θεωρούσαν την ήττα του βέβαιη στις προεδρικές εκλογές του 1984.

Κατά τη διάρκεια όμως εκείνης της χρονιάς η οικονομία επεκτεινόταν. Στο Κεφάλαιο 6 εξηγείται γιατί η άνοδος της ανεργίας τείνει να είναι προσωρινή, με την οικονομία να επιστρέφει τελικά σε καθεστώς πλήρους απασχόλησης. Όταν έφτασε η ώρα των προεδρικών εκλογών, το ποσοστό της ανεργίας είχε πέσει στο 7,2% παρότι ο πληθωρισμός παρέμενε σχετικά χαμηλός. Με τη μακροοικονομία να βελτιώνεται, ο Reagan επανεξελέγη με εντυπωσιακή ευκολία.

ΕΛΛΕΙΜΜΑ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΕΛΛΕΙΜΜΑ ΕΜΠΟΡΙΚΟΥ ΙΣΟΖΥΓΙΟΥ

Η οικονομία εξακολούθησε να επεκτείνεται στην υπόλοιπη δεκαετία του 1980 και ο πληθωρισμός παρέμεινε υπό έλεγχο. Προέκυψαν ωστόσο νέα μακροοικονομικά ζητήματα –στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1980 και σε μεγάλο μέρος εκείνης του 1990 κυριάρχησε ο προβληματισμός για δύο ελλείμματα. Το ένα ήταν το έλλειμμα προϋπολογισμού της ομοσπονδιακής κυβέρνησης. Οι περικοπές φόρων και οι αυξήσεις των αμυντικών δαπανών της κυβέρνησης Reagan συνέβαλαν στο να γίνει ο προϋπολογισμός ελλειμματικός καθώς οι δαπάνες υπερέβαιναν τα φορολογικά έσοδα. Η επιτυχία στη μείωση του ελλείμματος κατά τη δεκαετία του 1980 ήταν μικρή και το χάσμα μεταξύ του τι

ξόδευε και τι εισέπραττε από φόρους η ομοσπονδιακή κυβέρνηση έφτασε σε ύψος 290 δισεκατομμυρίων δολαρίων το 1992. Όταν η κυβέρνηση δαπανά περισσότερα από αυτά που εισπράττει ως φόρους, πρέπει να δανειστεί ακριβώς όπως θα κάνατε κι εσείς, εάν ξοδεύατε περισσότερα από το εισόδημά σας. Το συνολικό ποσό που όφειλε η κυβέρνηση έφτασε από περίπου 700 δισεκατομμύρια δολάρια το 1980 σε 3,7 τρισεκατομμύρια δολάρια το 1997 –δηλαδή 3.700.000.000.000 δολάρια ή 13.500 δολάρια για κάθε Αμερικανό, άνδρα, γυναίκα και παιδί. Η χώρα μας δεν ήταν η μόνη που παρουσίαζε ανισορροπία μεταξύ των δημόσιων δαπανών και των φορολογικών εσόδων. Και άλλες χώρες αντιμετώπιζαν το δύσκολο έργο της ισοσκέλισης των επιθυμιών για δαπάνες με τα διαθέσιμα φορολογικά έσοδα. Η Γερμανία, η Γαλλία, η Ιταλία, η Ιαπωνία και το Ηνωμένο Βασίλειο είχαν όλες ελλείμματα κατά το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1990 τα οποία ήταν μεγαλύτερα, αναλογικά με το μέγεθος των οικονομιών τους, από το έλλειμμα της ομοσπονδιακής κυβέρνησης των ΗΠΑ. Και όλες αυτές οι κυβερνήσεις αναγκάστηκαν να επιδοθούν σε σχέσεις ανταλλαγής επιλέγοντας ποια προγράμματα να αναβάλουν ή ποιους φόρους να αυξήσουν.

Το δεύτερο ζήτημα στο οποίο εστιάστηκε η προσοχή κατά τις δεκαετίες του 1980 και του 1990 ήταν το εμπορικό έλλειμμα, η διαφορά μεταξύ αυτών που οι ΗΠΑ αγοράζουν από άλλες χώρες (εισαγωγές) και αυτών που πουλάμε σε άλλες χώρες (εξαγωγές). Κάποιοι ισχυρίζονταν ότι το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου κόστιζε στους αμερικανούς εργάτες θέσεις εργασίας και ότι θα έπρεπε να «αγοράζουμε αμερικανικά προϊόντα». Άλλοι επισήμαιναν ότι το εμπόριο έδινε πρόσβαση σε νέες αγορές για τους αμερικανούς παραγωγούς και περισσότερες επιλογές προϊόντων στους αμερικανούς καταναλωτές. Υποστήριζαν επίσης ότι οι διεθνείς αγορές κεφαλαίου επέτρεπαν σε επιχειρήσεις και στην κυβέρνηση να δανείζονται από ξένους, αυξάνοντας τη διαθεσιμότητα των πιστώσεων που χρειαζόνταν για τη δημιουργία νέων εργοστασίων και εξοπλισμού τα οποία συνεισφέρουν σε μελλοντική οικονομική μεγέθυνση.

Η άνοδος της ανεργίας έπαιξε ρόλο στην ήττα του George H. W. Bush από τον Bill Clinton στις προεδρικές εκλογές του 1992.

Η (ΕΚ ΝΕΟΥ) ΕΠΑΝΕΚΚΙΝΗΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Στις προεδρικές εκλογές του 1992, το σύνθημα της εκστρατείας του Bill Clinton «Είναι η οικονομία, ανόητε!» [“It’s the economy, stupid!”] βρήκε ανταπόκριση στους ψηφοφόρους. Μετά από σχεδόν μια δεκαετία οικονομικής μεγέθυνσης, η οικονομία των ΗΠΑ είχε περιέλθει σε στασιμότητα κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού του 1990. Το συνολικό επίπεδο παραγωγής στην οικονομία βρέθηκε σε κάμψη για το υπόλοιπο του 1990 καθώς και όλο το 1991. Καθώς οι επιχειρήσεις παρήγαγαν λιγότερο, χρειάζονταν λιγότερους εργαζόμενους· το ποσοστό της ανεργίας αυξήθηκε. Και αυτό στάθηκε αρκετό για να καταβαρυνθούν οι ελπίδες επανεκλογής του προέδρου George H.W. Bush. Η ισχυρή οικονομική μεγέθυνση στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1990, με χαμηλή ανεργία και χαμηλό πληθωρισμό, συνέβαλε σημαντικά στην επανεκλογή του προέδρου Clinton το 1996.

Καθώς ο αιώνας τελείωνε, οι ΗΠΑ απολάμβαναν την ισχυρότερη οικονομική απόδοση για δεκαετίες. Η ανεργία είχε πέσει στα χαμηλότερα επίπεδα από τη δεκαετία του 1970 και ο πληθωρισμός παρέμενε χαμηλός. Οι αμερικανοί εργαζόμενοι γίνονταν πιο παραγωγικοί ίσως λόγω της επανάστασης στην τεχνολογία και στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές που άλλαζε τον τρόπο λειτουργίας της οικονομίας· η παραγωγικότητά τους βελτίωνε τις προοπτικές για μακροπρόθεσμη μεγέθυνση στο επίπεδο διαβίωσης.

Η επανάσταση της τεχνολογίας της πληροφορίας είχε αντίκτυπο και στην κατανομή του εισοδήματος. Νέες τεχνολογίες αύξησαν τη ζήτηση για καλύτερα εκπαιδευμένους εργαζόμενους πράγμα που συνετέλεσε στην αύξηση του εισοδήματος των εργαζόμενων που είχαν κολεγιακή εκπαίδευση. Την ίδια στιγμή, πολλές θέσεις εργασίας στη μεταποίηση—θέσεις που παρείχαν αξιοπρεπείς μισθούς για εργαζόμενους με χαμηλότερη εκπαίδευση—μετακινήθηκαν στο εξωτερικό καθώς ο ανταγωνισμός υποχρέωσε τις επιχειρήσεις να μεταφέρουν την παραγωγή τους σε περιοχές χαμηλότερου κόστους. Κατά τη δεκαετία του 1990 παρατηρήθηκε μια διεύρυνση του εισοδηματικού χάσματος μεταξύ των εργαζομένων κολεγιακής εκπαίδευσης και εκείνων που είχαν μόνον απολυτήριο λυκείου.

Το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1990 σημειώθηκε και μια εντυπωσιακή μεταβολή στην προοπτική του κρατικού προϋπολογισμού. Το 1998, η ομοσπονδιακή κυβέρνηση είχε το πρώτο της πλεόνασμα από το 1969 και το 2000

το πλεόνασμα αυτό είχε ξεπεράσει τα 200 δισεκατομμύρια δολάρια. Όλα έδειχναν ότι θα ακολουθούσαν πολλά χρόνια με πλεόνασμα. Η ανατροπή που σημειώθηκε αναφορικά με τον προϋπολογισμό οφειλόταν σε έναν συνδυασμό παραγόντων. Το Κογκρέσο είχε συμφωνήσει σε ορισμένες αυξήσεις της φορολογίας και σε περιορισμούς στη μεγέθυνση των εξόδων. Η ανθούσα οικονομία της δεκαετίας του 1990 οδήγησε σε υψηλότερα εισοδήματα, πράγμα που με τη σειρά του έκανε τους μισθωτούς να πληρώνουν περισσότερα σε φόρους. Αντιστοίχως και η άνθηση του χρηματιστηρίου ενίσχυσε τα φορολογικά εισοδήματα από τα κεφαλαιακά κέρδη.

Εν τω μεταξύ, πολλές άλλες σημαντικές οικονομίες βίωναν τελείως διαφορετικές μακροοικονομικές συνθήκες. Η Ασία είχε καταστραφεί από χρηματοπιστωτικές κρίσεις, αυξανόμενη ανεργία και στασιμότητα στη μεγέθυνση ενώ πολλές ευρωπαϊκές χώρες διαπίστωναν ότι τα ποσοστά ανεργίας τους διατηρούνταν πεισματικά υψηλά καθ' όλη σχεδόν τη διάρκεια της δεκαετίας.

Με το τέλος του 2000, οι εποχές άνθησης της δεκαετίας του 1990 στις ΗΠΑ έφτασαν κι αυτές στο τέλος τους. Επιχειρήσεις υψηλής τεχνολογίας μείωναν την παραγωγή ή ακόμη και χρεοκοπούσαν. Όταν ανέλαβε την προεδρία ο George W. Bush το 2001, η μακροοικονομία επιβραδυνόταν ήδη και η ανεργία, η οποία ήταν μόλις 4,2% στα τέλη του 2000, ανέβηκε στη διάρκεια του 2001 φτάνοντας στο 5,8% εκείνον τον Δεκέμβριο. Η κάμψη άρχισε επισήμως τον Μάρτιο του 2001. Ο Bush είχε υποσχεθεί μειώσεις φόρων στη διάρκεια της προεκλογικής του εκστρατείας το 2000, και από τη στιγμή που ανέλαβε την εξουσία τις προώθησε στο Κογκρέσο. Εκείνη την εποχή ισχυριζόταν ότι η μείωση της φορολογίας θα ενθάρρυνε τα νοικοκυριά να δαπανούν περισσότερο πράγμα που θα συνέδραμε την προώθηση της οικονομίας.

ΝΕΕΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ

Τα πρώτα χρόνια του 21ου αιώνα χαρακτηρίστηκαν από έντονες διαφωνίες για την ανεργία, το δημοσιονομικό έλλειμμα και τους κινδύνους του αποπληθωρισμού. Η οικονομική καθίζηση που άρχισε στις αρχές του 2001 ξεπεράστηκε στα τέλη εκείνης της χρονιάς, όμως η επακόλουθη οικονομική ανάκαμψη φαινόταν ανίκανη να παραγάγει διαρκή οφέλη ως προς την απασχόληση. Το ποσοστό της ανεργίας παρέμενε πεισματικά υψηλό —άρχισε να μειώνεται μό-

λις στα τέλη του 2003. Η μεγέθυνση στην εκροή της συνολικής οικονομίας ενώ η απασχόληση παρέμενε αδύναμη δημιούργησε προβληματισμούς για μια «ανάκαμψη χωρίς θέσεις εργασίας» κατά την οποία οι επιχειρήσεις εκμεταλλεύονται τις νέες παραγωγικές διαδικασίες και την υπερωριακή απασχόληση των εργαζομένων για να κερδίσουν αυξήσεις στην παραγωγή χωρίς να προσλαμβάνουν νέους εργαζόμενους.

Οι μειώσεις φόρων που εισήγαγε ο πρόεδρος Bush, η αύξηση των δαπανών που οφειλόταν στον πόλεμο εναντίον της τρομοκρατίας και η μείωση στα έσοδα από τη φορολογία λόγω της βραδυκίνητης οικονομίας συνέδραμαν στο να περιέλθει και πάλι ο ομοσπονδιακός προϋπολογισμός σε έλλειμμα. Το ομοσπονδιακό έλλειμμα για το 2004 έφτασε στα 412 δις δολάρια. Πολλές πολιτικές και τοπικές κυβερνήσεις διαπίστωσαν μια επιδείνωση στην κατάσταση του προϋπολογισμού τους πράγμα που επέβαλε σημαντικές μειώσεις στις δαπάνες. Ακριβώς όπως και στις αρχές της δεκαετίας του 1990, σήμερα αυτό που διαφαίνεται για το άμεσο μέλλον είναι σημαντικά ελλείμματα προϋπολογισμού.

Κατά τη διάρκεια του 2003 αναδύθηκε και μια νέα ανησυχία καθώς φαινόταν πιθανός ένας **αποπληθωρισμός** [deflation] – μια κατάσταση στην οποία οι συνολικές τιμές στην ουσία μειώνονται. Οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν είχαν βιώσει σημαντικές περιόδους αποπληθωρισμού από την εποχή της Μεγάλης Ύφεσης της δεκαετίας του 1930 και εκφράστηκαν ανησυχίες ότι οι μειούμενες τιμές θα συσχετιζόνταν και πάλι με συνθήκες κάμψης της οικονομίας. Πολλοί επισήμαιναν την εμπειρία της Ιαπωνίας όπου ο αποπληθωρισμός είχε συνοδεύσει μια κάμψη διάρκειας δέκα ετών κατά τη δεκαετία του 1990. Η κεντρική τράπεζα, υπό την προεδρία του Alan Greenspan, είχε μεταβάλει την πολιτική της στις αρχές του 2001 για να βοηθήσει στην υποκίνηση της οικονομικής μεγέθυνσης με τη μείωση των επιτοκίων, αλλά ήδη το 2003 τα επιτόκια είχαν φτάσει σχεδόν στο μηδέν και ορισμένοι φοβόντουσαν ότι η κεντρική τράπεζα δεν θα μπορούσε να παράσχει περαιτέρω ερεθίσματα.

Οι ανησυχίες μειώθηκαν κατά τη διάρκεια του 2004 καθώς η οικονομία εξακολουθούσε να μεγεθύνεται, η ανεργία σημείωσε κάμψη και οι φόβοι για τον αποπληθωρισμό εξαφανίστηκαν. Με την επέκταση της οικονομίας, οι διαμορφωτές πολιτικής της κεντρικής τράπεζας άρχισαν σταδιακά να αυξάνουν τα επιτόκια καθώς κεντρικό τους μέλημα ήταν η αποτροπή της ανόδου του πληθωρισμού.

Το 2005, και ενώ αυτό το εγχειρίδιο βρίσκεται στο τυπογραφείο, δύο είναι τα σημαντικά μακροοικονομικά θέματα που κυριαρχούν στις ειδήσεις. Ο πρό-

εδρος Bush θέτει τη μεταρρύθμιση της κοινωνικής ασφάλισης στο επίκεντρο της ημερήσιας διάταξης της κυβέρνησής του σε ό,τι αφορά το εσωτερικό της χώρας. Οι δημοκρατικοί όπως και οι ρεπουμπλικανοί συμφωνούν ότι πρέπει να γίνουν αλλαγές στο πρόγραμμα της κοινωνικής ασφάλισης για να διασφαλιστεί η οικονομική της βιωσιμότητα αλλά τα δύο κόμματα διαφέρουν σημαντικά ως προς τους τρόπους με τους οποίους θέλουν να το αλλάξουν. Ορισμένα από τα ζητήματα που βρίσκονται στο επίκεντρο αυτής της συζήτησης θα εξεταστούν στο Κεφάλαιο 21. Το δεύτερο σημαντικό ζήτημα είναι το έλλειμμα προϋπολογισμού της ομοσπονδιακής κυβέρνησης. Οι φορολογικές περικοπές και οι αυξήσεις των δαπανών από το 2000 έχουν οδηγήσει σε τεράστια ελλείμματα. Ο αντίκτυπος αυτών των ελλειμμάτων στην οικονομία μελετάται στο Κεφάλαιο 7.

Ο «αποπληθωρισμός» προβλημάτισε τους διαμορφωτές πολιτικής κατά τα πρώτα χρόνια του 21ου αιώνα. Η οικονομία των ΗΠΑ είχε να βιώσει σημαντικό αποπληθωρισμό από τη Μεγάλη Ύφεση της δεκαετίας του 1930.

ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΒΑΣΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΠΟΔΟΣΗΣ

Για περισσότερο από μισό αιώνα η αμερικανική κυβέρνηση ήταν επισήμως δεσμευμένη στην επίτευξη σημαντικών μακροοικονομικών στόχων. Όπως αναφέρει ο νόμος περί Απασχόλησης του 1946, το «Κογκρέσο δηλώνει ότι είναι διαρκής πολιτική και ευθύνη της ομοσπονδιακής κυβέρνησης... να προωθήσει τη μέγιστη απασχόληση, παραγωγή και αγοραστική δύναμη». Οι στόχοι αυτοί προσδιορίστηκαν περαιτέρω στον νόμο περί Πλήρους Απασχόλησης και Ισορροπίας Μεγέθυνσης του 1978 που είναι ευρύτερα γνωστός ως ο νόμος Humphrey-Hawkins από τους βασικούς συντάκτες του, τον γερουσιαστή Hubert Humphrey (Δημοκρατικό από τη Μινεσότα) και το μέλος της Βουλής των Αντιπροσώπων Augustus Hawkins (Δημοκρατικό από την Καλιφόρνια). Ο νόμος Humphrey-Hawkins καθιστά επισήμως πολιτική της ομοσπονδιακής κυβέρνησης το «να προαγάγει πλήρη απασχόληση και παραγωγή, αυξημένο πραγματικό εισόδημα, ισορροπία μεγέθυνση, ισοσκελισμένο ομοσπονδιακό

προϋπολογισμό, επαρκή μεγέθυνση της παραγωγικότητας, δέουσα προσοχή στις εθνικές προτεραιότητες, επίτευξη ενός βελτιωμένου εμπορικού ισοζυγίου μέσω αύξησης των εξαγωγών και βελτίωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της γεωργίας, των επιχειρήσεων και της βιομηχανίας καθώς και λογική σταθερότητα των τιμών».

Τρεις από αυτούς τους στόχους κατέληξαν να αντιπροσωπεύουν την κύρια στόχευση των μακροοικονομικών πολιτικών –πλήρης απασχόληση, οικονομική μεγέθυνση και σταθερότητα τιμών. Η πλήρης απασχόληση εξασφαλίζει ότι όλοι όσοι επιθυμούν και είναι ικανοί προς εργασία μπορούν να βρουν απασχόληση· η οικονομική μεγέθυνση διασφαλίζει ότι τα επίπεδα διαβίωσης θα ανέλθουν· και ένα χαμηλό και σταθερό ποσοστό πληθωρισμού βοηθά τα άτομα στον σχεδιασμό του μέλλοντός τους. Οι οικονομολόγοι της μακροοικονομικής μελετούν διαρκώς τις αιτίες της αργής μεγέθυνσης, της ανεργίας και του πληθωρισμού. Η κατανόηση των αιτιών αυτών των προβλημάτων είναι ένα πρώτο βήμα στον σχεδιασμό πολιτικών για βελτίωση της μακροοικονομικής απόδοσης.

► Ανακεφαλαίωση

ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

- Γοργή μεγέθυνση
- Πλήρης απασχόληση
- Χαμηλός πληθωρισμός

Τι είναι τα οικονομικά;

Οι τίτλοι των ειδήσεων προσφέρουν πάμπολλα παραδείγματα για τα σημαντικά ζητήματα με τα οποία ασχολούνται τα οικονομικά· εδώ όμως χρειαζόμαστε έναν ορισμό του γνωστικού τομέα. Τα *οικονομικά* μελετούν τον τρόπο με τον οποίο τα άτομα, οι επιχειρήσεις, οι κυβερνήσεις και άλλοι οργανισμοί της κοινωνίας προβαίνουν σε *επιλογές* και τον τρόπο με τον οποίο αυτές οι *επιλογές* καθορίζουν το πώς κάθε κοινωνία χρησιμοποιεί τους πόρους της. Γιατί επέ-

λεγαν οι καταναλωτές μικρά και οικονομικής κατανάλωσης αυτοκίνητα στη δεκαετία του 1970 και μεγάλα οχήματα τύπου τζιπ στη δεκαετία του 1990; Τι καθορίζει τον αριθμό των εργαζομένων στον τομέα των υπηρεσιών υγείας και στον κλάδο των ηλεκτρονικών υπολογιστών; Γιατί αυξήθηκε το εισοδηματικό χάσμα μεταξύ πλουσίων και φτωχών στη δεκαετία του 1980; Για να κατανοήσουμε πώς γίνονται οι επιλογές και το πώς αυτές επηρεάζουν τη χρήση των πόρων της κοινωνίας, πρέπει να εξετάσουμε πέντε έννοιες που διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο: τις σχέσεις ανταλλαγής, τα κίνητρα, την ανταλλαγή, την πληροφόρηση και την κατανομή.

1. Κάθε επιλογή συνδέεται με μια **σχέση ανταλλαγής [trade-off]** –η απόφαση να ξοδέψει κανείς περισσότερα για ένα αγαθό αφήνει λιγότερα διαθέσιμα για κάποιο άλλο· εάν αφιερώσουμε περισσότερο χρόνο στη μελέτη των οικονομικών, έχουμε λιγότερο χρόνο για να μελετήσουμε φυσική.
2. Στη διαδικασία των επιλογών, τα άτομα ανταποκρίνονται σε **κίνητρα [incentives]**. Εάν η τιμή των MP3 players Zen μειωθεί σε σχέση με την τιμή των iPods, το κίνητρο να αγοράσουμε ένα MP3 player Zen γίνεται ισχυρότερο. Αν οι μισθοί των μηχανικών αυξηθούν σε σχέση με τους μισθούς όσων έχουν μεταπτυχιακό τίτλο στη Διοίκηση Επιχειρήσεων, το κίνητρο για πτυχίο μηχανικού γίνεται ισχυρότερο από το κίνητρο για πτυχίο στη Διοίκηση Επιχειρήσεων.
3. Όταν **συναλλάσσουμε³ [exchange]** με άλλους, το εύρος των επιλογών μας μεγαλώνει.
4. Για να κάνουμε έξυπνες επιλογές, πρέπει να διαθέτουμε και να χρησιμοποιούμε **πληροφόρηση [information]**.
5. Τέλος, οι επιλογές μας –για το επίπεδο της εκπαίδευσης, την επαγγελματική σταδιοδρομία, τα αγαθά και τις υπηρεσίες που θα αγοράσουμε– προσδιορίζουν την **κατανομή [distribution]** του πλούτου και του εισοδήματος στην κοινωνία.

Οι πέντε αυτές έννοιες καθορίζουν τις βασικές ιδέες που είναι θεμελιώδεις για την κατανόηση των οικονομικών. Καθοδηγούν επίσης τον τρόπο με τον οποίο

³ Στα ελληνικά ο αγγλικός όρος exchange μπορεί να αποδοθεί με τα ρήματα συναλλάσσομαι και ανταλλάσσω καθώς και με τα παράγωγά τους [Σ.τ.Μ.].

εξετάζουν οι οικονομολόγοι ζητήματα και προβλήματα. Το να μάθει κανείς να «σκέφτεται ως οικονομολόγος» σημαίνει να μάθει να εντοπίζει τις σχέσεις ανταλλαγής και τα κίνητρα με τα οποία βρίσκεται αντιμέτωπος, τις επιπτώσεις της συναλλαγής, τον ρόλο της πληροφόρησης και τις συνέπειες για την κατανομή. Σε ολόκληρο το βιβλίο, δίνουμε έμφαση στις θεμελιώδεις αυτές έννοιες σε πλαίσια με τον τίτλο «Σκεφτείτε σαν οικονομολόγος».

ΣΧΕΣΕΙΣ ΑΝΤΑΛΛΑΓΗΣ

Όλοι μας προβαίνουμε διαρκώς σε επιλογές –οι φοιτητές επιλέγουν να μελετήσουν στο σπουδαστήριο αντί για το δωμάτιό τους, να φάνε πίτσα αντί για σουσί, να φοιτήσουν στο κολέγιο αντί να εργαστούν. Και οι κοινωνίες προβαίνουν σε επιλογές –να διατηρήσουν ελεύθερους χώρους αντί να οικοδομήσουν περισσότερες κατοικίες, να παράγουν ηλεκτρονικούς υπολογιστές και να εισάγουν τηλεοράσεις και όχι το αντίστροφο, να μειώσουν τους φόρους αντί να αυξήσουν τις δημόσιες δαπάνες. Σε κάποιες περιπτώσεις, αυτοί που προβαίνουν σε επιλογές είναι τα άτομα ή οι κυβερνήσεις. Εσείς αποφασίσατε να σπουδάσετε οικονομικά αντί για κάτι άλλο. Η κυβέρνηση αποφασίζει κάθε χρόνο εάν θα περικόψει τους φόρους ή θα αυξήσει τις δαπάνες. Σε άλλες περιπτώσεις όμως, οι επιλογές ήταν αποτέλεσμα των ασυντόνιστων ενεργειών εκατομμυρίων ατόμων. Για παράδειγμα, ούτε η κυβέρνηση ούτε κάποιος ιδιώτης αποφάσισε ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες θα εισάγουν αυτοκίνητα από την Ιαπωνία και θα εξάγουν σιτάρι στην Ινδία. Σε κάθε περίπτωση πάντως, η επιλογή συνδέεται με σχέσεις ανταλλαγής –το να αποκτήσει κανείς περισσότερο από ένα αγαθό σημαίνει ότι θα έχει λιγότερο από κάποιο άλλο. Είμαστε αναγκασμένοι να επιδιώκουμε σε σχέσεις ανταλλαγής λόγω της **σπανιότητας [scarcity]**.

Η σπανιότητα κατέχει δεσπόζουσα θέση στα οικονομικά: οι επιλογές έχουν σημασία, επειδή οι πόροι σπανίζουν. Για τους περισσότερους από εμάς, αυτό που μας υποχρεώνει σε επιλογές είναι το περιορισμένο εισόδημα που διαθέτουμε. Δεν έχουμε την εισοδηματική άνεση να αποκτήσουμε όλα όσα επιθυμούμε. Αν αυξηθεί η δαπάνη του ενοικίου, θα μειωθούν τα χρήματα που είναι διαθέσιμα για την ένδυση ή την ψυχαγωγία μας. Όταν το ποσό που διαθέτουμε για την αγορά ενός αυτοκινήτου είναι δεδομένο, η επιλογή ενός μοντέλου με

οροφή που ανοίγει μπορεί να αποκλείει την επιλογή δερμάτινων καθισμάτων. Το περιορισμένο εισόδημα, όμως, δεν είναι η μόνη αιτία που μας αναγκάζει σε σχέσεις ανταλλαγής. Ο χρόνος είναι και αυτός πόρος που σπανίζει –ακόμη και οι πάμπλουτοι πρέπει να αποφασίσουν με ποιο ακριβό «παιχνίδι» θα «παίζονται» κάθε ημέρα. Όταν λαμβάνουμε υπόψη τον χρόνο, συνειδητοποιούμε ότι η σπανιότητα είναι δεδομένη για όλους.

Ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα στα οποία συμφωνούν οι οικονομολόγοι αφορά το πόσο καίριος είναι ο ρόλος της σπανιότητας. Αυτό μπορεί να συνοψιστεί ως εξής: *Δεν υπάρχει «δωρεάν γεύμα» [free lunch]. Για να αποκτήσουμε περισσότερο από ένα αγαθό, πρέπει αναγκαστικά να περιορίσουμε κάποιο άλλο. Λόγω της σπανιότητας, οι σχέσεις ανταλλαγής είναι βασικό χαρακτηριστικό της ζωής.*

ΚΙΝΗΤΡΑ

Καταλαβαίνουμε σχετικά εύκολα ότι όλοι αντιμετωπίζουμε σχέσεις ανταλλαγής, όταν κάνουμε επιλογές. Είναι όμως πολύ πιο δύσκολο να καταλάβουμε πώς οι ιδιώτες και οι επιχειρήσεις κάνουν επιλογές, και πώς αυτές οι επιλογές μπορεί να αλλάζουν καθώς μεταβάλλονται οι οικονομικές συνθήκες. Η ανάπτυξη νέων τεχνολογιών θα κάνει τις επιχειρήσεις να αυξήσουν ή να μειώσουν τον αριθμό των εργαζομένων που απασχολούν; Εάν αυξηθεί η τιμή της βενζίνης, θα αποφασίσουν οι ιδιώτες να αγοράζουν διαφορετικούς τύπους αυτοκινήτων;

Όταν πρέπει να κάνουν μια επιλογή, οι άνθρωποι συνεκτιμούν τα υπέρ και τα κατά των εναλλακτικών. Για να αποφασίσετε τι θα φάτε το βράδυ, θα σταθμίσετε με τους συγκατοίκους σας τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα του να φάτε και πάλι έτοιμη πίτσα ή του να βγείτε για σούσι. Αντιστοίχως, μια εταιρεία σταθμίζει τα υπέρ και τα κατά των εναλλακτικών που διαθέτει βάσει των επιπτώσεων που θα έχουν αυτές στα κέρδη της. Για παράδειγμα, μια αλυσίδα καταστημάτων λιανικής πώλησης που καλείται να επιλέξει τη θέση όπου θα ανοίξει νέο κατάστημα, πρέπει να σταθμίσει τα σχετικά πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα των διαθέσιμων θέσεων. Μία θέση μπορεί να σημαίνει περισσότερους περαστικούς αλλά υψηλότερο ενοίκιο ενώ μια άλλη μπορεί να είναι λιγότερο καλή αλλά να έχει χαμηλότερο ενοίκιο.

ΚΙΝΗΤΡΑ ΚΑΙ Η ΤΙΜΗ ΤΗΣ AOL

Σήμερα οι περισσότερες εταιρείες που προσφέρουν πρόσβαση στο διαδίκτυο, όπως η AOL, χρεώνουν τους πελάτες τους ένα πάγιο μηνιαίο ποσό. Στις πρώτες ημέρες του διαδικτύου, όμως, το τίμημα εξαρτιόταν ουσιαστικά από τη χρονική διάρκεια της σύνδεσης του μέλους στο διαδίκτυο. Το 1997 η AOL ανακοίνωσε ότι θα άλλαζε την τιμολογιακή της πολιτική και ότι θα προσέφερε απεριόριστη διάρκεια σύνδεσης έναντι ενός πάγιου μηνιαίου τιμήματος. Το δίκτυό της υπερφορτώθηκε γρήγορα και τα μέλη είχαν τεράστιες δυσκολίες να συνδεθούν. Γιατί έγινε αυτό; Επειδή, καθώς η χρέωση δεν στηριζόταν πλέον στη διάρκεια της σύν-

δεσης κάθε μέλους, πολλοί πελάτες δεν αποσυνδέονταν καθόλου. Από τη στιγμή που συνδέονταν άφηναν την AOL σε λειτουργία, δεσμεύοντας έτσι τις δυνατότητες του μόντεμ της. Όσο τα μέλη έπρεπε να πληρώνουν βάσει του χρόνου σύνδεσης, είχαν το κίνητρο να αποσυνδέονται όταν δεν χρησιμοποιούσαν το διαδίκτυο. Η πάγια χρέωση εξάλειψε το κίνητρο για εξοικονόμηση του χρόνου σύνδεσης. Εάν είχε λάβει υπόψη της τα κίνητρα, η AOL θα είχε συνειδητοποιήσει ότι έπρεπε να αυξήσει τη χωρητικότητα του δικτύου της *προτού* αναγγείλει τη νέα τιμολογιακή πολιτική της.

Όταν τα άτομα που λαμβάνουν αποφάσεις σταθμίζουν συστηματικά τα υπέρ και τα κατά των εναλλακτικών λύσεων που διαθέτουν, μπορούμε να προβλέψουμε τις αντιδράσεις τους στις μεταβαλλόμενες οικονομικές συνθήκες. Η άνοδος της τιμής της βενζίνης αυξάνει το κόστος της χρήσης αυτοκινήτου, αλλά το κόστος χρήσης ενός μικρού οικονομικού οχήματος αυξάνεται λιγότερο από το κόστος χρήσης ενός αυτοκινήτου τύπου τζιπ. Επομένως, τα νοικοκυριά που σκέφτονται να αγοράσουν αυτοκίνητο έχουν ισχυρότερο κίνητρο να επιλέξουν ένα οικονομικό αυτοκίνητο. Όταν μία εταιρεία επεκτείνει τις πωλήσεις της μέσω διαδικτύου, εξαρτάται λιγότερο από την κίνηση στις περιοχές όπου έχει εγκαταστήσει τα καταστήματά της. Αυτή η εξέλιξη εξασθενεί το κίνητρό της να πληρώνει υψηλό ενοίκιο για να εξασφαλίσει μια καλή θέση.

Οι οικονομολόγοι αναλύουν τις επιλογές επικεντρώνοντας την προσοχή τους στα κίνητρα. Στο οικονομικό πλαίσιο αναφοράς, τα κίνητρα είναι τα οφέλη (συμπεριλαμβανομένου και του μειωμένου κόστους) τα οποία παρακινούν τα άτομα που λαμβάνουν αποφάσεις να προτιμήσουν μια συγκεκριμένη επιλογή. Οι παράγοντες που επηρεάζουν τα κίνητρα είναι πολλοί, μεταξύ των σημαντικότερων όμως είναι οι *τιμές*. Όταν ανέρχεται η τιμή της βενζίνης, οι κάτοχοι

αυτοκινήτων έχουν ισχυρότερο κίνητρο να τα χρησιμοποιούν λιγότερο. Όταν η τιμή του MP3 player πέφτει, ο καταναλωτής έχει ισχυρότερο κίνητρο να αγοράσει ένα. Όταν η τιμή ενός αγαθού αυξάνεται, οι εταιρείες παρακινούνται να παράγουν περισσότερες μονάδες αυτού του αγαθού προκειμένου να αυξήσουν τα κέρδη τους. Όταν αυξάνεται το κόστος ενός πόρου που χρησιμοποιείται σε κάποια παραγωγική διαδικασία, όπως η εργασία ή ο εξοπλισμός, οι επιχειρήσεις έχουν κίνητρο να αναζητήσουν νέες παραγωγικές μεθόδους στις οποίες θα χρησιμοποιείται λιγότερο ο συγκεκριμένος πόρος. Τα κίνητρα επηρεάζονται επίσης από τις αποδόσεις που αναμένουν τα άτομα από επιμέρους δραστηριότητες. Εάν το εισόδημα των πτυχιούχων κολεγίων είναι μεγαλύτερο από το εισόδημα των αποφοίτων λυκείου, τα άτομα έχουν ισχυρότερο κίνητρο να φοιτήσουν σε κολέγιο.

Όταν οι οικονομολόγοι μελετούν τη συμπεριφορά ατόμων ή εταιρειών, εξετάζουν τα κίνητρα που εκείνοι αντιμετωπίζουν. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι επιδράσεις των κινήτρων είναι προφανείς. Αν αυξηθεί ο αριθμός των μαθημάτων που απαιτούνται για το πτυχίο της βιολογίας, το κίνητρο των φοιτητών να επιλέξουν τη βιολογία για τις σπουδές τους εξασθενεί. Σε άλλες περιπτώσεις, οι επιδράσεις των κινήτρων είναι λιγότερο εμφανείς. Για παράδειγμα, η κατασκευή ασφαλέστερων αυτοκινήτων μπορεί να παρακινήσει τους οδηγούς να αναπτύσσουν μεγαλύτερες ταχύτητες. Ο εντοπισμός των κινήτρων και των αντικινήτρων που ωθούν σε διαφορετικές ενέργειες, είναι η πρώτη μέριμνα των οικονομολόγων, όταν επιθυμούν να κατανοήσουν τις επιλογές ατόμων και εταιρειών.

Τα άτομα που λαμβάνουν αποφάσεις αντιδρούν σε κίνητρα· για να κατανοήσουμε τις επιλογές, πρέπει να εξετάζουμε τα κίνητρα.

ΣΥΝΑΛΛΑΓΕΣ

Οι αποφάσεις που λαμβάνονται –από άτομα, νοικοκυριά, επιχειρήσεις και την κυβέρνηση που αντιμετωπίζουν διάφορες σχέσεις ανταλλαγής και αντιδρούν σε κίνητρα– καθορίζουν όλες μαζί τη χρήση των περιορισμένων πόρων της οικονομίας στους οποίους περιλαμβάνονται η γη, η εργασία, ο μηχανολογικός εξοπλισμός, το πετρέλαιο και άλλοι φυσικοί πόροι. Για να κατανοήσουμε πώς συμβαίνει αυτό πρέπει να εξετάσουμε τον ρόλο της *εκούσιας* συναλλαγής στις *αγορές*.

Πολύ πριν από την ανάπτυξη των σύγχρονων βιομηχανικών κοινωνιών, οι άνθρωποι είχαν αντιληφθεί πλήρως τα οφέλη της ανταλλαγής. Για παράδειγμα, οι παράκτιες κοινωνίες που είχαν πρόσβαση σε αλιεύσιμους πόρους, αντάλλασσαν ψάρια με κρέας και δέρματα που παρήγαγαν οι κοινωνίες της ηπειρωτικής χώρας. Οι κάτοικοι των παράκτιων περιοχών αναζητούσαν κρέας και δέρματα, αγαθά που είχαν μεγαλύτερη αξία γι' αυτούς από τις ποσότητες των ψαριών που έδιναν ως αντάλλαγμα· αντίστοιχα, οι κάτοικοι της ηπειρωτικής χώρας αντάλλασσαν ποσότητες κρέατος και δέρματα με ψάρια. Από αυτές τις εκουσίες ανταλλαγές ωφελούνταν και οι δύο πλευρές.

Στις σύγχρονες κοινωνίες γίνονται καθημερινά εκατομμύρια συναλλαγές. Τα άτομα που παράγουν κάποιο από τα αγαθά και τις υπηρεσίες που τα ίδια καταναλώνουν είναι λιγοστά. Αντιθέτως, δάσκαλοι, αστυνομικοί, δικηγόροι και οικοδόμοι πωλούν την εργασία τους σε σχολεία, πόλεις, πελάτες που χρειάζονται νομικές υπηρεσίες και εργολάβους οικοδομών και κατόπιν ανταλλάσσουν το εισόδημα που αποκτούν για να αγοράσουν τα διάφορα αγαθά και υπηρεσίες που παράγονται από άλλους και τα οποία επιθυμούν να καταναλώσουν. Στα οικονομικά είναι σημαντική η διαπίστωση ότι σε μια εκούσια συναλλαγή κερδίζουν και οι δύο πλευρές. Κάθε συναλλαγή –είτε πρόκειται για εκούσια συναλλαγή μεταξύ δύο ατόμων, μεταξύ ενός ατόμου και μιας επιχείρησης ή μεταξύ κατοίκων διαφορετικών χωρών– μπορεί να βελτιώσει την ευημερία και των δύο εμπλεκόμενων πλευρών.

Σύμφωνα με τους οικονομολόγους, κάθε κατάσταση στην οποία σημειώνεται συναλλαγή είναι αγορά. Για χιλιάδες χρόνια, οι κοινωνίες δημιουργούσαν αγορές σε συγκεκριμένα σημεία, όπως παζάρια σε χωριά ή περιοδικές εμποροπανηγύρεις όπου οι ιδιώτες έφερναν τα προϊόντα τους, διαπραγματευόνταν τους όρους των συναλλαγών και καρπώνονταν τα οφέλη του εμπορίου. Η οικονομική έννοια της αγοράς καλύπτει όλες τις περιπτώσεις όπου σημειώνεται συναλλαγή, ακόμη και εάν αυτή δεν μοιάζει απαραίτητα με το παραδοσιακό παζάρι ενός χωριού ή ένα σύγχρονο χρηματιστήριο αξιών. Στα πολυκαταστήματα και στα μεγάλα εμπορικά κέντρα, οι πελάτες σπάνια διαπραγματεύονται τις τιμές. Όταν οι κατασκευαστές προϊόντων αγοράζουν τα υλικά που χρειάζονται για την παραγωγή, δίνουν σε αντάλλαγμα χρήματα και όχι άλλα αγαθά. Τα περισσότερα προϊόντα, από τις φωτογραφικές μηχανές έως τα ρούχα, δεν πωλούνται απευθείας από τους παραγωγούς στους καταναλωτές. Αντιθέτως, πωλούνται από τους παραγωγούς στους διανομείς, από τους διανομείς στους

ΙΣΤΟΤΟΠΟΙ ΔΗΜΟΠΡΑΣΙΩΝ

Η δημοπρασία είναι ένα είδος αγοράς στην οποία παλαιότερα ήταν απαραίτητη η φυσική παρουσία των υποψήφιων αγοραστών σε συγκεκριμένο σημείο. Σήμερα, πολλές δημοπρασίες διενεργούνται μέσω διαδικτύου και οι υποψήφιοι αγοραστές μπορούν να βρίσκονται σε οποιοδήποτε μέρος του κόσμου. Ορισμένοι ιστότοποι, όπως η eBay (www.ebay.com), προσφέρουν για πώληση σχεδόν τα πάντα. Άλλοι εξειδικεύονται –για

παράδειγμα, η Heritage Coins (www.heritagecoins.com) δημοπρατεί σπάνια νομίσματα. Ακόμη και η κυβέρνηση των ΗΠΑ χρησιμοποιεί το διαδίκτυο για τέτοιους σκοπούς. Το υπουργείο Οικονομικών δεν διενεργεί δημοπρασίες άμεσα στο διαδίκτυο, το χρησιμοποιεί όμως για να δημοσιοποιήσει τα σημεία όπου δημοπρατούνται κατασκευμένα αντικείμενα (www.treas.gov/auctions/customs).

λιανοπωλητές και από τους λιανοπωλητές στους καταναλωτές. Και η έννοια της αγοράς καθώς και εκείνη της **οικονομίας της αγοράς [market economy]** καλύπτουν όλες αυτές τις συναλλαγές.

Σε μια οικονομία της αγοράς, όπως είναι η οικονομία των ΗΠΑ, οι περισσότερες συναλλαγές διενεργούνται μέσω αγορών και καθοδηγούνται από τις τιμές των προϊόντων και των υπηρεσιών. Τα αγαθά και οι υπηρεσίες που σπανίζουν περισσότερο ή απαιτούν περισσότερους πόρους για την παραγωγή τους έχουν υψηλότερη τιμή. Για παράδειγμα, τα αυτοκίνητα είναι ακριβότερα από τα χάρτινα κύπελλα· οι δικηγόροι χρεώνουν μεγαλύτερα ποσά από τους θυρωρούς. Το αποτέλεσμα είναι πως οι αγορές επιτρέπουν στους καταναλωτές και στις επιχειρήσεις να κάνουν επιλογές οι οποίες αντανακλούν τη σπανιότητα και, επομένως, οδηγούν σε αποτελεσματική χρήση των πόρων.

Στις οικονομίες της αγοράς, λοιπόν, η επίλυση των βασικότερων οικονομικών ζητημάτων βασίζεται κατά κύριο λόγο στις συναλλαγές της αγοράς: τι και σε ποιες ποσότητες παράγεται; πώς παράγεται; για ποιον παράγεται; και ποιοι λαμβάνουν τις οικονομικές αποφάσεις; Τις λαμβάνουν οι ιδιώτες και οι επιχειρήσεις. Οι ιδιώτες παίρνουν αποφάσεις που αντανακλούν τις προσωπικές τους επιθυμίες καθώς ανταποκρίνονται στα κίνητρα που αντιμετωπίζουν. Οι επιχειρήσεις παίρνουν αποφάσεις που μεγιστοποιούν τα κέρδη τους και για να το πετύχουν αυτό επιδιώκουν να παράγουν τα αγαθά που θέλουν οι καταναλωτές στο μικρότερο δυνατό κόστος. Αυτή η διαδικασία καθορίζει τι θα παραχθεί, πώς θα παραχθεί και για ποιον θα παραχθεί. Όταν οι εταιρείες ανταγωνίζονται

η μία την άλλη στο κυνήγι του κέρδους, οι καταναλωτές ωφελούνται τόσο από τα είδη των παραγόμενων αγαθών όσο και από τις τιμές στις οποίες αυτά προσφέρονται. Συνολικά, λοιπόν, οι αγορές διασφαλίζουν την αποτελεσματική χρήση των πόρων της κοινωνίας.

Σε κάποιους τομείς, όμως, οι αγορές οδηγούν σε αποτελέσματα τα οποία η κοινωνία μπορεί να θεωρήσει ανεπαρκή. Για παράδειγμα, μπορεί να υπάρχει υπερβολική μόλυνση του περιβάλλοντος, μεγάλες ανισότητες και πολύ μικρό ενδιαφέρον για την εκπαίδευση, την υγεία και τη δημόσια ασφάλεια. Όταν λοιπόν θεωρείται πως η αγορά δεν λειτουργεί με τον επιθυμητό τρόπο, οι πολίτες στρέφονται συχνά στην κυβέρνηση. Μια οικονομία, όπως αυτή των ΗΠΑ, αποκαλείται συχνά *μικτή οικονομία* [mixed economy] – μια οικονομία, δηλαδή, η οποία στηρίζεται κυρίως, αλλά όχι αποκλειστικά, στην ελεύθερη αλληλεπίδραση παραγωγών και καταναλωτών για τον προσδιορισμό του τι θα παραχθεί, πώς και για ποιον θα παραχθεί. Σε ορισμένες περιπτώσεις, τις αποφάσεις τις λαμβάνει η κυβέρνηση, σε άλλες επιβάλλει ρυθμίσεις οι οποίες επηρεάζουν τα κίνητρα επιχειρήσεων και νοικοκυριών ενώ υπάρχουν πάμπολλες άλλες περιπτώσεις στις οποίες εμπλέκονται τόσο ο ιδιω-

Οι καταναλωτές σήμερα ψωνίζουν τόσο σε παραδοσιακές αγορές όσο και σε διαδικτυακές, όπως είναι η eBay.com.

Οικονομικός [private sector] (νοικοκυριά και επιχειρήσεις) όσο και ο δημόσιος τομέας [public sector] (τοπικές κυβερνήσεις, πολιτειακές και ομοσπονδιακές αρχές) – ένα καλό παράδειγμα είναι η εκπαίδευση.

Οι κυβερνήσεις διαδραματίζουν καίριο ρόλο σε όλες τις οικονομίες της αγοράς. Για παράδειγμα, αυτές διαμορφώνουν το νομικό πλαίσιο εντός του οποίου δραστηριοποιούνται οι ιδιωτικές επιχειρήσεις και οι ιδιώτες. Κανείς δεν θα άνοιγε ένα κατάστημα, εάν όποιος ήθελε μπορούσε ατιμώρητα να κλέψει προϊόντα από τα ράφια· ο καταστηματάρχης πρέπει να είναι βέβαιος ότι

υπάρχει νομικό σύστημα το οποίο μπορεί να χρησιμοποιήσει για την ποινική δίωξη της κλοπής. Καμία τράπεζα δεν θα δάνειζε χρήματα σε μια οικογένεια για την αγορά σπιτιού εάν δεν μπορούσε να εξασφαλίσει με νομικά μέσα την αποπληρωμή του δανείου. Οι κυβερνήσεις διαμορφώνουν επίσης το πλαίσιο των ρυθμίσεων βάσει των οποίων λειτουργούν οι επιχειρήσεις διασφαλίζοντας, για παράδειγμα, ότι αυτές δεν προβαίνουν σε διακρίσεις βάσει της φυλής ή του φύλου, ότι δεν εξαπατούν τους καταναλωτές και ότι ενδιαφέρονται για την ασφάλεια των εργαζομένων. Σε ορισμένους κλάδους, όπως είναι η εκπαίδευση ή οι ταχυδρομικές υπηρεσίες, ο δημόσιος τομέας είναι ο κυριότερος πάροχος υπηρεσιών. Σε άλλους, όπως η αμυντική βιομηχανία, ο δημόσιος τομέας είναι ο βασικός αγοραστής.

Η κυβέρνηση παρέχει επίσης αγαθά και υπηρεσίες που δεν παρέχει ο ιδιωτικός τομέας, όπως είναι η εθνική άμυνα, το οδικό δίκτυο ή το νόμισμα. Κυβερνητικά προγράμματα εξασφαλίζουν παροχές στους ηλικιωμένους μέσω της κοινωνικής ασφάλισης (μεταβίβαση εισοδήματος σε συνταξιούχους) και της υγειονομικής περίθαλψης (χρηματοδότηση των ιατροφαρμακευτικών αναγκών των ηλικιωμένων). Η κυβέρνηση βοηθά όσους βρίσκονται σε δυσχερή οικονομική κατάσταση, προσφέροντας επιδόματα ανεργίας στους προσωρινά άνεργους και συντάξεις αναπηρίας στα άτομα που δεν έχουν την ικανότητα να εργασθούν. Δημιουργεί επίσης ένα δίκτυο στήριξης των φτωχών –ιδιαιτέρως των παιδιών– μέσω διαφόρων προγραμμάτων κοινωνικής πρόνοιας.

Οι κυβερνήσεις θα μπορούσαν να ελέγχουν την οικονομία αμεσότερα. Στις χώρες όπου οι αποφάσεις λαμβάνονται σε κεντρικό επίπεδο και συγκεκριμένα, οι κρατικοί αξιωματούχοι μπορούν να αποφασίζουν τι και πόσο θα παράγει κάθε εργοστάσιο και να καθορίζουν τους μισθούς των εργαζομένων. Τουλάχιστον έως πρόσφατα, κυβερνήσεις σε χώρες όπως η πρώην Σοβιετική Ένωση και η Κίνα, προσπαθούσαν να ελέγξουν όλες τις βασικές αποφάσεις που αφορούσαν την κατανομή των πόρων. Δεν είναι πολύς ο καιρός που ακόμη και στην Ευρώπη, οι κυβερνήσεις διαφόρων χωρών έλεγχαν πετρελαϊκές εταιρείες, ορυχεία και επιχειρήσεις τηλεφωνίας. Ωστόσο, με την πάροδο του χρόνου, οι κυβερνήσεις πωλούν αυτές τις επιχειρήσεις στον ιδιωτικό τομέα – μια διαδικασία που αποκαλείται *ιδιωτικοποίηση* [*privatization*].

Οι οικονομίες της αγοράς, στις οποίες οι ιδιώτες και οι εταιρείες αποφασίζουν τι θα παραχθεί και σε ποια τιμή θα πωληθεί, έχουν αποδειχθεί ικανότερες στην ανάπτυξη προηγμένων τεχνολογιών και προϊόντων. Δύσκολα μπορεί να

φантаσθεί κανείς κρατικούς γραφειοκράτες να σχεδιάζουν και αναπτύσσουν νέα MP3 players ή iMacs με φωσφορίζοντα χρώματα. Οι οικονομίες της αγοράς εξασφαλίζουν επίσης σε γενικές γραμμές την αποτελεσματική χρήση των πόρων.

Οι συναλλαγές στις αγορές παίζουν καίριο ρόλο στο να κατανοήσουμε πώς κατανέμονται οι πόροι, τι παράγεται και ποιος κερδίζει τι.

ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗ

Για εύστοχες επιλογές απαιτείται πληροφόρηση. Σε τελική ανάλυση, δεν είναι εύκολο να σταθμίσει κανείς το κόστος και τα οφέλη των εναλλακτικών επιλογών, αν δεν τα γνωρίζει! Μια επιχείρηση που εξετάζει την αγορά νέου λογισμικού για τους υπολογιστές της, πρέπει να γνωρίζει το κόστος κάθε εναλλακτικής επιλογής όσο και τις δυνατότητες και τους περιορισμούς της. Η πληροφόρηση έχει πολλές ομοιότητες με τα προϊόντα και τις υπηρεσίες. Οι ιδιώτες και οι εταιρείες επιδιώκουν να αγοράσουν πληροφόρηση οπότε αναπτύσσονται εξειδικευμένοι οργανισμοί για να την πουλήσουν. Σε πολλές περιοχές υπάρχουν οργανισμοί που εξειδικεύονται αποκλειστικά στην πληροφόρηση των καταναλωτών. Οι *Αναφορές του Καταναλωτή* [*Consumer Reports*], είναι το κυριότερο παράδειγμα. Επιπλέον, και το διαδίκτυο λειτουργεί ως βασική πηγή ανεξάρτητης πληροφόρησης για τους αγοραστές. Η πληροφόρηση, όμως, έχει και ορισμένες θεμελιώδεις διαφορές από τα άλλα αγαθά. Ένας πωλητής αυτοκινήτων θα σας επιτρέψει να οδηγήσετε δοκιμαστικά ένα αυτοκίνητο, ένας πωλητής πληροφόρησης όμως δεν μπορεί να σας επιτρέψει να ελέγξετε τις πληροφορίες του προτού τις πληρώσετε. Από τη στιγμή που θα τις δείτε, δεν θα έχετε κίνητρο να τις αγοράσετε. Επίσης, μία ακόμη διαφορά της πληροφορίας από άλλα αγαθά είναι πως μπορούμε να τη μοιραστούμε ελεύθερα με όσους θέλουμε, πράγμα που δεν ισχύει για ένα αναψυκτικό ή ένα κουλούρι, για παράδειγμα. Αν σας δώσω μια πληροφορία, δεν θα περιορισθούν οι γνώσεις μου (αν και ενδέχεται να περιορισθεί το κέρδος που θα μπορούσα να αποκομίσω από τις πληροφορίες μου).

Σε ορισμένους βασικούς τομείς της οικονομίας, ο ρόλος που διαδραματίζει η πληροφόρηση είναι τόσο καίριος ώστε επηρεάζεται η ίδια η φύση της αγοράς. Για παράδειγμα, στην αγορά μεταχειρισμένων αυτοκινήτων, ο πωλητής

και ο αγοραστής που διαπραγματεύονται την τιμή ενός οχήματος, μπορεί να έχουν τελείως διαφορετική πληροφόρηση για την ποιότητά του. Ο πωλητής έχει καλύτερη πληροφόρηση για την ποιότητα του αυτοκινήτου καθώς και το κίνητρο να ωραιοποιήσει την κατάστασή του, προσπαθώντας να επιτύχει υψηλότερη τιμή. Έτσι ο αγοραστής αντιμετωπίζει με δυσπιστία τους ισχυρισμούς ότι το αυτοκίνητο βρίσκεται σε άριστη κατάσταση.

Όταν οι καταναλωτές δεν έχουν την πληροφόρηση που απαιτείται για εύστοχες επιλογές, οι κυβερνήσεις παρεμβαίνουν συχνά για να υποχρεώσουν τις επιχειρήσεις να παράσχουν πληροφόρηση. Στις ΗΠΑ, οι εταιρείες τροφίμων υποχρεώνονται να αναγράφουν διατροφικές πληροφορίες στις συσκευασίες των προϊόντων τους. Η Επιτροπή Χρεογράφων και Χρηματιστηριακών Συναλλαγών [Securities and Exchange Commission, SEC] που επιβλέπει τις αμερικανικές αγορές μετοχών, υποχρεώνει τις εταιρείες να συντάσσουν αναφορές με συγκεκριμένα χρηματοπιστωτικά δεδομένα, προτού εισαχθούν οι μετοχές τους για διαπραγμάτευση στα χρηματιστήρια αξιών, όπως το Χρηματιστήριο Αξιών της Νέας Υόρκης. Αυτές οι αναφορές διασφαλίζουν ότι οι ιδιώτες επενδυτές έχουν αξιόπιστη πληροφόρηση για τη λήψη των επενδυτικών αποφάσεών τους. Συμβαίνει, όμως, αυτός ο μηχανισμός να μην λειτουργεί αποτελεσματικά, όπως απέδειξε το σκάνδαλο της Enron, το 2001. Η εταιρεία εμπορίας πετρελαιοειδών Enron είχε «μαγειρέψει» τα βιβλία της προκειμένου να υπερεκτιμηθεί η κερδοφορία της στις υποχρεωτικές αναφορές. Μια από τις συνέπειες της οικονομικής κατάρρευσης της Enron που προκλήθηκε από το σκάνδαλο, ήταν η εισαγωγή νέων ρυθμίσεων με στόχο την αύξηση της αξιοπιστίας της πληροφόρησης που υποχρεώνονται να παρέχουν στο κοινό οι εταιρείες.

Οι κυβερνήσεις θεσπίζουν κανόνες για την ασφάλεια των προϊόντων. Στις ΗΠΑ, η Επιτροπή Ελέγχου Τροφίμων και Φαρμάκων [Food and Drug Administration, FDA] πρέπει να εγκρίνει τα νέα φαρμακευτικά προϊόντα, προτού κυκλοφορήσουν στην αγορά. Η αναγκαιότητα αυτού του τύπου ελέγχων κατέστη προφανής το 2005 όταν η φαρμακοβιομηχανία Merck αναγκάστηκε να αποσύρει από την αγορά το παυσίπονο Vioxx επειδή ορισμένες μελέτες κατέδειξαν πως η χρήση του αύξανε την πιθανότητα εμφάνισης καρδιακών επεισοδίων και προσβολών. Οι επικριτές της Επιτροπής Ελέγχου Τροφίμων και Φαρμάκων ισχυρίζονται ότι η υπηρεσία δεν ελέγχει επαρκώς την ασφάλεια των σκευασμάτων μετά την αρχική έγκριση. Έχουν γίνει διάφορες προτάσεις για τη θέσπιση ενός νέου κυβερνητικού συμβουλίου επανελέγχου, το οποίο θα

παρεμβαίνει όποτε νέα στοιχεία καθιστούν αναγκαία την απόσυρση φαρμάκων από την αγορά.

Ακόμη και στις περιπτώσεις που δεν υπάρχουν θεσπισμένοι κανόνες, οι εταιρείες έχουν το κίνητρο να ενημερώνουν τους αγοραστές για την υψηλή ποιότητα των προϊόντων τους. Ένας τρόπος είναι να προσφέρουν εγγυήσεις τις οποίες δεν μπορούν να προσφέρουν οι παραγωγοί προϊόντων χαμηλής ποιότητας. Οι ιδιώτες είναι συχνά διατεθειμένοι να πληρώσουν προκειμένου να μειώσουν το κόστος που προκύπτει από την ατελή πληροφόρηση. Η αγορά αγαθών μέσω διαδικτύου μπορεί να είναι επισφαλής εάν δεν γνωρίζει κανείς τον πωλητή, έτσι επιχειρήσεις όπως η eBay προσπορίζονται κέρδος προσφέροντας τόσο πληροφορίες για τους πωλητές όσο και ασφάλιση στον αγοραστή που τον προστατεύει σε περίπτωση που ο πωλητής έχει παρουσιάσει ψευδώς το προς πώληση αντικείμενο ή δεν το παραδίδει.

Η ατελής πληροφόρηση μπορεί επίσης να επηρεάσει τα κίνητρα. Οι εργοδότες προσπαθούν να δημιουργήσουν κίνητρα ώστε οι εργαζόμενοι τους οποίους απασχολούν να εργάζονται σκληρά. Ένας τρόπος είναι να συνδεθεί η αμοιβή του εργαζομένου με το πόσο παραγωγικός είναι. Ωστόσο, η μέτρηση της παραγωγικότητας των εργαζομένων είναι συχνά δύσκολη. Τέτοιες περιπτώσεις δεν επιτρέπουν τη σύνδεση της αμοιβής με την απόδοση. Στις ΗΠΑ, για παράδειγμα, η σύνδεση της αμοιβής των παιδαγωγών με την απόδοσή τους αποτελεί σταθερό αντικείμενο δημόσιου διαλόγου. Καθώς η μέτρηση της απόδοσης ενός παιδαγωγού είναι εξαιρετικά δύσκολη, οι μισθοί των περισσότερων δασκάλων προσδιορίζονται βασικά από την προϋπηρεσία τους.

Η πληροφόρηση ή η έλλειψή της διαδραματίζουν καίριο ρόλο στον καθορισμό της μορφής της αγοράς και στην ικανότητα ιδιωτικών αγορών να εξασφαλίσουν την αποτελεσματική χρήση των πόρων της οικονομίας που σπανίζουν.

ΚΑΤΑΝΟΜΗ

Η οικονομία της αγοράς δεν προσδιορίζει μόνον ποια αγαθά παράγονται και πώς, αλλά και το για ποιους παράγονται αυτά. Πολλοί μάλιστα θεωρούν απαραίδεκτο τον τρόπο με τον οποίο η οικονομία της αγοράς κατανέμει τα αγαθά στα νοικοκυριά. «Παρότι αναγνωρίζουμε την αποτελεσματικότητα του καπιταλισμού στην παραγωγή πλούτου, πολλά τμήματα της κοινωνίας εξακολουθούν

να ανησυχούν για τον τρόπο με τον οποίο οι αγορές κατανέμουν αυτόν τον πλούτο και για τα αποτελέσματα του σκληρού ανταγωνισμού στην κοινωνία». ⁴ Αυτό που είναι διατεθειμένοι και ικανοί να πληρώσουν οι μετέχοντες σε μια αγορά εξαρτάται από το εισόδημά τους, όπως ακριβώς συμβαίνει και με όσους μετέχουν σε δημοπρασίες. Τα εισοδήματα, όμως, διαφέρουν πολύ από το ένα επάγγελμα στο άλλο. Κάποιες ομάδες ατόμων –στις οποίες περιλαμβάνονται όσοι έχουν δεξιότητες χαμηλής αξίας για την αγορά– ενδέχεται να έχουν τόσο χαμηλά εισοδήματα ώστε να μην μπορούν να καλύψουν τη διατροφή και την εκπαίδευση των παιδιών τους χωρίς εξωτερική βοήθεια. Σε αυτές τις περιπτώσεις, η κυβέρνηση προσφέρει την απαιτούμενη βοήθεια λαμβάνοντας μέτρα για τον περιορισμό των εισοδηματικών ανισοτήτων.

Τα μέτρα που απαλύνουν τον διανεμητικό αντίκτυπο των αγορών μπορεί να αμβλύνουν τα οικονομικά κίνητρα. Παρότι οι παροχές της κοινωνικής πρόνοιας δημιουργούν ένα σημαντικό «δίκτυο» ασφαλείας για τους φτωχούς, η φορολογία που απαιτείται για τη χρηματοδότησή τους ενδέχεται να αποθαρρύνει την εργασία και την αποταμίευση. Εάν η κυβέρνηση παίρνει το ένα από τα 2 ή 3 δολάρια που κερδίζει ο εργαζόμενος, αυτός μπορεί να επιδιώξει να εργάζεται λιγότερο. Επίσης, εάν η κυβέρνηση παίρνει το ένα από τα 2 ή 3 δολάρια που κερδίζει ο αποταμιευτής από τους τόκους, εκείνος ενδέχεται να αυξήσει τις καταναλωτικές δαπάνες και να μειώσει την αποταμίευση. Έτσι, η προσπάθεια της κυβέρνησης να αναδιανείμει το εισόδημα μπορεί να έχει ως τίμημα τη μείωση της οικονομικής αποτελεσματικότητας.

Στις ΗΠΑ, η εξάρτηση κατά κύριο λόγο από αποφάσεις που λαμβάνονται από τους ιδιώτες και τον ιδιωτικό τομέα αντικατοπτρίζει την πεποίθηση των οικονομολόγων ότι αυτή η στήριξη είναι κατάλληλη και απαραίτητη για την επίτευξη οικονομικής αποτελεσματικότητας. Οι οικονομολόγοι, όμως, θεωρούν επιθυμητές και ορισμένες κυβερνητικές παρεμβάσεις. Ακριβώς όπως η κατάλληλη ισορροπία ανάμεσα στον δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα, έτσι και η κατάλληλη ισορροπία ανάμεσα στο ενδιαφέρον για ισότητα (που συχνά αναφέρεται ως *επιδίωξη του δικαίου* [equity concerns]) και στο ενδιαφέρον για οικονομική αποτελεσματικότητα αποτελεί κεντρικό ζήτημα στις σύγχρονες οικονομίες. Και σε αυτήν την περίπτωση, πρέπει να υπάρξει μια σχέση ανταλλαγής.

⁴ Alan Greenspan, ομιλία στο συνέδριο Jackson-Hole της Federal Reserve Bank του Κάνσας Σίτι, 25 Αυγούστου 2000.

► Ανακεφαλαίωση

ΠΕΝΤΕ ΚΕΝΤΡΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ

1. *Σχέσεις ανταλλαγής*: οι πόροι σπανίζουν, γι' αυτό οι σχέσεις ανταλλαγής συνιστούν βασικό χαρακτηριστικό της ζωής.
2. *Κίνητρα*: κατά τη λήψη αποφάσεων, τα άτομα αντιδρούν σε κίνητρα.
3. *Συναλλαγές*: οι άνθρωποι ωφελούνται από τις εκούσιες συναλλαγές και, στις οικονομίες της αγοράς, οι συναλλαγές στις αγορές οδηγούν σε αποτελεσματική χρήση των πόρων.
4. *Πληροφόρηση*: η δομή των αγορών και η αποτελεσματική λειτουργία τους εξαρτώνται σε σημαντικό βαθμό από την πληροφόρηση που έχουν στη διάθεσή τους όσοι λαμβάνουν αποφάσεις.
5. *Κατανομή*: οι αγορές προσδιορίζουν πώς κατανέμονται στα μέλη της κοινωνίας τα προϊόντα και οι υπηρεσίες που παράγει η οικονομία.

Οι τρεις κύριες αγορές

Η οικονομία της αγοράς αφορά τη συναλλαγή μεταξύ ατόμων (ή νοικοκυριών), που αγοράζουν αγαθά και υπηρεσίες από τις εταιρείες, και των επιχειρήσεων, που χρησιμοποιούν εισροές [*inputs*] –τα υλικά που είναι απαραίτητα για την παραγωγή– και παράγουν εκροές [*outputs*] –τα αγαθά και τις υπηρεσίες που πωλούν. Στη μελέτη της οικονομίας της αγοράς, οι οικονομολόγοι εστιάζουν την προσοχή τους σε τρεις ευρείες κατηγορίες αγορών στις οποίες αλληλεπιδρούν τα άτομα και οι εταιρείες. Οι αγορές στις οποίες οι εταιρείες πωλούν τις εκροές τους στα νοικοκυριά αποκαλούνται συλλογικά **αγορά προϊόντος** [**product market**]. Επιπλέον, πολλές επιχειρήσεις πωλούν αγαθά σε άλλες επιχειρήσεις· έτσι η εκροή των πρώτων γίνεται εισροή για τις δεύτερες. Θεωρούμε ότι και αυτές οι συναλλαγές πραγματοποιούνται στην αγορά προϊόντος.

Σε ό,τι αφορά τις εισροές, οι εταιρείες (εκτός από τα υλικά που αγοράζουν στην αγορά προϊόντος) χρειάζονται και έναν συνδυασμό εργασίας και εξοπλισμού για να παράγουν το προϊόν τους. Μισθώνουν τις υπηρεσίες εργαζομένων στην **αγορά εργασίας** [**labor market**]. Αποκτούν δε τα χρήματα που απαιτούνται για την αγορά εισροών, στην **αγορά κεφαλαίου** [**capital market**]. Παραδοσιακά, οι οικονομολόγοι έδιναν έμφαση σε μία ακόμη εισροή, τη γη, στις

Διάγραμμα 1.3
ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΑΓΟΡΕΣ

Για τους οικονομολόγους, οι άνθρωποι έχουν διαφορετικές ιδιότητες. Είναι συνήθως καταναλωτές στην αγορά προϊόντος, εργαζόμενοι στην αγορά εργασίας και δανειστές ή δανειζόμενοι στην αγορά κεφαλαίου.

σύγχρονες όμως βιομηχανικές οικονομίες η γη έχει δευτερεύουσα σημασία. Για τις περισσότερες περιπτώσεις, αρκεί να εστιάσουμε την προσοχή μας στις τρεις κύριες αγορές –αγορά προϊόντος, αγορά εργασίας και αγορά κεφαλαίου· αυτό είναι το σχήμα που ακολουθείται και στο ανά χείρας βιβλίο.

Όπως δείχνει το Διάγραμμα 1.3, τα άτομα μετέχουν και στις τρεις αγορές. Όταν αγοράζουν προϊόντα και υπηρεσίες, ενεργούν ως καταναλωτές στην αγορά προϊόντος. Όταν λειτουργούν ως εργαζόμενοι, οι οικονομολόγοι λένε ότι «πωλούν υπηρεσίες εργασίας» στην αγορά εργασίας. Όταν αγοράζουν μετοχές κάποιας εταιρείας, καταθέτουν χρήματα σε τραπεζικό λογαριασμό ή δανείζουν χρήματα σε μια επιχείρηση, μετέχουν στην αγορά κεφαλαίου ως επενδυτές.

ΠΡΟΣΟΧΗ ΣΤΟΥΣ ΔΥΣΝΟΗΤΟΥΣ ΟΡΟΥΣ

Οι όροι στα οικονομικά μοιάζουν συχνά με όρους της καθομιλουμένης, ενδέχεται όμως να έχουν ειδική σημασία. Σχετικά παραδείγματα είναι οι όροι *αγορά* και *κεφάλαιο*.

Παρότι η λέξη *αγορά* παραπέμπει στην εικόνα ενός πολυσύχναστου χώρου, ενός παζαριού, για τις περισσότερες υπηρεσίες και τα περισσότερα αγαθά δεν

υπάρχει τέτοια αγορά. Υπάρχουν αγοραστές και πωλητές και οι οικονομολόγοι αναλύουν τα αποτελέσματα σαν να υπήρχε ένας συγκεκριμένος χώρος όπου πραγματοποιούνται όλες οι συναλλαγές. Για παράδειγμα, οι οικονομολόγοι αναλύουν την «αγορά των βιβλίων», παρότι οι αγοραστές και οι πωλητές αυτής της αγοράς συναλλάσσονται σε χιλιάδες βιβλιοπωλεία ή και μέσω του διαδικτύου.

Επίσης, οι οικονομολόγοι αναφέρονται συχνά στην «αγορά εργασίας» δημιουργώντας την εντύπωση ότι όλοι οι εργαζόμενοι είναι ίδιοι. Και όμως, οι διαφορές τους είναι αμέτρητες και, σε ορισμένες περιπτώσεις, ιδιαίτερης σημασίας. Σε εκείνες τις περιπτώσεις μπορούμε να αναφερθούμε στην «αγορά εξειδικευμένης εργασίας» ή στην «αγορά των μηχανικών ηλεκτρονικών υπολογιστών». Σε άλλες περιπτώσεις –όταν αναφερόμαστε, για παράδειγμα, στη συνολική κατάσταση της οικονομίας και εστιάζουμε την προσοχή μας στο συνολικό ποσοστό ανεργίας (το ποσοστό του εργατικού δυναμικού που αναζητεί, αλλά δεν μπορεί να βρει απασχόληση)– μπορούμε να αγνοήσουμε αυτές τις διαφορές.

Οι εφημερίδες, όταν αναφέρονται στην *αγορά κεφαλαίου* ή *κεφαλαιαγορά*, εννοούν τους χρηματιστές και τα στελέχη χρηματιστηριακών εταιρειών που δραστηριοποιούνται στη Wall Street ή άλλα χρηματιστήρια αξιών. Οι οικονομολόγοι, όμως, χρησιμοποιούν τον ίδιο όρο έχοντας κατά νου μια ευρύτερη έννοια η οποία περιλαμβάνει όλα τα ιδρύματα που ασχολούνται με τη συγκέντρωση χρηματικών πόρων (και, όπως θα διαπιστώσουμε αργότερα, διαχειρίζονται την αβεβαιότητα και προσφέρουν διασφάλιση από το ρίσκο), συμπεριλαμβανομένων των τραπεζών και των ασφαλιστικών εταιρειών.

Ο όρος *κεφάλαιο* χρησιμοποιείται και με έναν ακόμη τρόπο –για να αναφερθούμε στον μηχανολογικό και τον κτιριακό εξοπλισμό που χρησιμοποιείται στην παραγωγή. Για να διακρίνουμε αυτή τη συγκεκριμένη χρήση, σε αυτό το βιβλίο αναφερόμαστε στις μηχανές και τα κτίρια με τον όρο **κεφαλαιουχικά αγαθά** [*capital goods*]. Έτσι, ο όρος *αγορές κεφαλαίου* αναφέρεται σε εκείνες τις αγορές όπου συγκεντρώνονται και διακινούνται χρηματικά ποσά, ενώ ο όρος *αγορές κεφαλαιουχικών αγαθών* χρησιμοποιείται για τις αγορές όπου πωλούνται και αγοράζονται κεφαλαιουχικά αγαθά.

► Ανακεφαλαίωση

ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΚΥΡΙΕΣ ΑΓΟΡΕΣ

1. *Αγορά προϊόντος*: η αγορά όπου οι επιχειρήσεις πωλούν τα αγαθά που παράγουν.
2. *Αγορά εργασίας*: η αγορά όπου τα νοικοκυριά πωλούν και οι επιχειρήσεις μισθώνουν υπηρεσίες εργασίας.
3. *Αγορά κεφαλαίου*: η αγορά όπου κανείς δανείζει ή δανείζεται χρηματικά ποσά.

Μικροοικονομική και μακροοικονομική: οι δύο κλάδοι των οικονομικών

Οι οικονομολόγοι έχουν αναπτύξει δύο τρόπους εξέτασης της οικονομίας. Η λεπτομερής μελέτη των αποφάσεων που λαμβάνουν οι εταιρείες και τα νοικοκυριά, αλλά και των τιμών και της παραγωγής σε συγκεκριμένους κλάδους, αποκαλείται **μικροοικονομική [microeconomics]**. Η μικροοικονομική –με πρώτο συνθετικό το ελληνικό «μικρός»– εστιάζει στη συμπεριφορά των οικονομικών μονάδων –εταιρείες, νοικοκυριά και ιδιώτες– που *απαρτίζουν* την οικονομία. Ασχολείται με τον τρόπο με τον οποίο οι μεμονωμένες μονάδες λαμβάνουν αποφάσεις και με τους παράγοντες που επηρεάζουν αυτές τις αποφάσεις.

Αντιθέτως, η **μακροοικονομική [macroeconomics]** –με πρώτο συνθετικό την ελληνική λέξη «μακρύς» που εδώ σημαίνει «μεγάλος»– εστιάζει το ενδιαφέρον της στη συμπεριφορά του συνόλου της οικονομίας, ειδικά στη συμπεριφορά συνολικών μεγεθών, όπως το συνολικό ποσοστό ανεργίας, πληθωρισμού και οικονομικής μεγέθυνσης καθώς και το εμπορικό ισοζύγιο. Τα συνολικά μεγέθη δεν εξηγούν τη συμπεριφορά μεμονωμένων επιχειρήσεων ή νοικοκυριών. Μας λένε τι συμβαίνει συνολικά ή κατά μέσο όρο. Σε μια δυναμική οικονομία, υπάρχουν διαρκώς κλάδοι που επεκτείνονται και άλλοι που συρρικνώνονται. Για παράδειγμα, κατά την ταχεία οικονομική διαστολή του τέλους της δεκαετίας του 1990, ο κλάδος των εταιρειών που είχαν σχέση με το διαδίκτυο παρουσίασε ταχεία μεγέθυνση, ενώ οι πετρελαϊκές εταιρείες του Τέξας συρρικνώθηκαν. Υπάρχουν ωστόσο χρονικές περίοδοι όπου επιβραδύνεται η συνολική μεγέθυνση της οικονομίας και άλλες όπου το επίπεδο της οικονομι-

κής δραστηριότητας ουσιαστικά πέφτει, όχι μόνον σε έναν μεμονωμένο κλάδο, αλλά όπως φαίνεται σε όλους ή σχεδόν σε όλους τους κλάδους.

Στη μακροοικονομική μελετάμε επίσης τη συμπεριφορά του γενικού επιπέδου τιμών, των επιτοκίων και των συναλλαγματικών ισοτιμιών. Γιατί οι τιμές όλων σχεδόν των προϊόντων και των υπηρεσιών φαίνονται να αυξάνονται με ταχείς ρυθμούς σε ορισμένες χρονικές περιόδους, ενώ παραμένουν σχεδόν σταθερές σε άλλες; Γιατί κυμαίνονται τα επιτόκια; Τι προσδιορίζει την αξία του δολαρίου σε σχέση με άλλα νομίσματα;

Όταν μελετάμε αυτά τα ζητήματα, έχει σημασία να θυμόμαστε ότι η συμπεριφορά του συνόλου της οικονομίας εξαρτάται τόσο από τις αποφάσεις που λαμβάνουν εκατομμύρια νοικοκυριά και εταιρείες, όσο και από τις αποφάσεις που παίρνει η κυβέρνηση. Η μικροοικονομική και η μακροοικονομική οπτική είναι απλούστατα δύο διαφορετικοί τρόποι με τους οποίους εξετάζουμε το ίδιο πράγμα. Η μικροοικονομική εξετάζει την οικονομία από κάτω προς τα πάνω, ενώ η μακροοικονομική από πάνω προς τα κάτω.

► Ανακεφαλαίωση

ΟΙ ΚΛΑΔΟΙ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ

Μικροοικονομική: εστιάζει στις αποφάσεις που λαμβάνουν τα νοικοκυριά και οι επιχειρήσεις και στη λεπτομερή μελέτη των τιμών και της παραγωγής σε συγκεκριμένους κλάδους της οικονομίας.

Μακροοικονομική: εστιάζει στη συμπεριφορά του συνόλου της οικονομίας και στη συμπεριφορά συνολικών μεταβλητών, όπως η συνολική απασχόληση, η συνολική εκροή, η οικονομική μεγέθυνση, το επίπεδο τιμών και ο πληθωρισμός.

Η οικονομική επιστήμη

Τα οικονομικά είναι *κοινωνική επιστήμη* [*social science*]. Μελετούν το κοινωνικό πρόβλημα της επιλογής από επιστημονική σκοπιά, πράγμα που σημαίνει ότι οικοδομούνται επάνω στη συστηματική διερεύνηση του προβλήματος της

επιλογής. Αυτή η συστηματική διερεύνηση περιλαμβάνει τόσο τη διατύπωση θεωριών όσο και την εξέταση στοιχείων.

Μια **θεωρία** απαρτίζεται από ένα σύνολο υποθέσεων και τα συμπεράσματα στα οποία αυτές οδηγούν. Οι θεωρίες είναι ασκήσεις λογικής: *εάν* οι υποθέσεις είναι ορθές, *τότε* ακολουθεί το αποτέλεσμα. Εάν όλοι οι απόφοιτοι κολεγίου έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα να βρουν εργασία και η Ellen είναι απόφοιτη κολεγίου, τότε η Ellen έχει μεγαλύτερη πιθανότητα να βρει εργασία από κάποιον που δεν έχει πτυχίο κολεγίου. Οι οικονομολόγοι χρησιμοποιούν τις θεωρίες τους για να κάνουν προβλέψεις. Οι οικονομικές θεωρίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να προβλεφθεί, για παράδειγμα, τι θα συμβεί αν αυξηθεί ένας φόρος ή αν περιοριστούν οι εισαγωγές αυτοκινήτων από το εξωτερικό. Οι προβλέψεις μιας θεωρίας έχουν την εξής μορφή: «Εάν αυξηθεί ένας φόρος και εάν η αγορά είναι ανταγωνιστική, τότε η εκροή θα μειωθεί και οι τιμές θα αυξηθούν».

Για την ανάπτυξη των θεωριών τους, οι οικονομολόγοι χρησιμοποιούν *μοντέλα*. Για να κατανοήσουμε τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιούνται τα μοντέλα στα οικονομικά, ας θεωρήσουμε μια σύγχρονη αυτοκινητοβιομηχανία που προσπαθεί να σχεδιάσει ένα νέο αυτοκίνητο. Η κατασκευή ενός νέου οχήματος έχει εξαιρετικά υψηλό κόστος. Αντί λοιπόν να κατασκευάζει ένα ξεχωριστό κανονικό όχημα για κάθε εκδοχή του πώς θα ήθελαν το νέο αυτοκίνητο οι μηχανικοί ή οι σχεδιαστές, η επιχείρηση χρησιμοποιεί μοντέλα. Οι σχεδιαστές χρησιμοποιούν ένα πλαστικό μοντέλο, για να μελετήσουν το σχήμα του αυτοκινήτου και να εκτιμήσουν τις ενδεχόμενες αντιδράσεις στην αισθητική του. Οι μηχανικοί χρησιμοποιούν μοντέλα ηλεκτρονικού υπολογιστή, για να μελετήσουν την αεροδυναμική του οχήματος και να υπολογίσουν την κατανάλωση καυσίμων που αυτό θα έχει.

Ακριβώς όπως οι σχεδιαστές και οι μηχανικοί κατασκευάζουν διαφορετικά μοντέλα για να μελετήσουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά ενός αυτοκινήτου, έτσι και οι οικονομολόγοι διαμορφώνουν διαφορετικά μοντέλα –με λέξεις ή εξισώσεις– για να αποτυπώσουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της οικονομίας. Ένα οικονομικό μοντέλο μπορεί να περιγράφει μια γενική σχέση («όταν αυξάνεται το εισόδημα, οι πωλήσεις αυτοκινήτων *ανέρχονται*»), μια ποσοτική σχέση («όταν η ποσοστιαία αύξηση του εισοδήματος είναι της τάξης του 10%, η ποσοστιαία αύξηση των πωλήσεων αυτοκινήτων είναι κατά μέσο όρο 12%») ή να διατυπώνει μια γενική πρόβλεψη («μια αύξηση του φόρου επί των καυσίμων θα μειώσει τη ζήτηση αυτοκινήτων»).

Ο ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΣΧΕΣΕΩΝ

Κάθε ποσότητα που μεταβάλλεται και μπορεί να μετρηθεί αποκαλείται *μεταβλητή* [variable]. Οι τιμές, οι μισθοί, τα επιτόκια και οι ποσότητες αγαθών που αγοράζονται ή πωλούνται είναι μεταβλητές. Αυτό που ενδιαφέρει τους οικονομολόγους είναι οι σχέσεις που συνδέουν τις μεταβλητές. Όταν εντοπίζουν μια πιθανή συστηματική σχέση ανάμεσα σε δύο μεταβλητές, οι οικονομολόγοι αναρωτιούνται: «Είναι τυχαία ή υπάρχει πράγματι σχέση;» Πρόκειται για το ζήτημα των **συσχετίσεων** [correlations].

Για να μετρήσουν και να ελέγξουν τις συσχετίσεις, οι οικονομολόγοι χρησιμοποιούν στατιστικούς ελέγχους. Ως παράδειγμα, ας εξετάσουμε το πώς μπορεί κανείς να συμπεράνει ότι ένα νόμισμα είναι «πειραγμένο». Αν ρίξουμε το νόμισμα δέκα φορές και το αποτέλεσμα είναι έξι φορές «κορόνα» και τέσσερις φορές «γράμματα», είναι το νόμισμα εντάξει; Ή είναι «πειραγμένο» να πέφτει «κορόνα»; Οι στατιστικοί έλεγχοι θα δείξουν ότι το συγκεκριμένο αποτέλεσμα, έξι φορές «κορόνα» και τέσσερις φορές «γράμματα», μπορεί κάλλιστα να είναι τυχαίο· επομένως, τα στοιχεία δεν αποδεικνύουν ότι το νόμισμα είναι «πειραγμένο». Ούτε όμως αποδεικνύουν ότι δεν είναι. Οι ενδείξεις είναι ανίσχυρες και για τα δύο συμπεράσματα. Εάν όμως ρίξουμε το νόμισμα 100 φορές και έχουμε 80 φορές «κορόνα» και 20 φορές «γράμματα», οι στατιστικοί έλεγχοι θα μας δείξουν ότι η πιθανότητα να είναι τυχαίο αυτό το αποτέλεσμα με ένα μη πειραγμένο νόμισμα είναι ιδιαίτερα μικρή. Σε αυτή την περίπτωση, τα στοιχεία υποστηρίζουν τον ισχυρισμό ότι το νόμισμα είναι «πειραγμένο».

Παρόμοια λογική χρησιμοποιείται σε συσχετίσεις μεταξύ οικονομικών μεταβλητών. Οι άνθρωποι με υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης, κερδίζουν συνήθως υψηλότερους μισθούς. Πρόκειται για τυχαία σύνδεση; Οι στατιστικοί έλεγχοι υποστηρίζουν την ύπαρξη μιας συστηματικής σχέσης μεταξύ του επιπέδου της εκπαίδευσης και του μισθού.

ΑΙΤΙΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ

Οι οικονομολόγοι επιδιώκουν περισσότερα από τον απλό εντοπισμό συσχετίσεων ανάμεσα σε διαφορετικές μεταβλητές. Προσπαθούν να διαπιστώσουν αν οι μεταβολές σε μία μεταβλητή προκαλούν τις μεταβολές σε μια άλλη. Η

διάκριση μεταξύ συσχετίσεων και **αιτιότητας** [causation] έχει σημασία. Αν μια μεταβλητή «προκαλεί» την άλλη, είναι δηλαδή η αιτία της, τότε η μεταβολή της πρώτης θα μεταβάλει αναγκαστικά και τη δεύτερη μεταβλητή –πράγμα που δεν είναι απαραίτητο να συμβεί εάν οι δύο μεταβλητές απλώς συσχετίζονται μεταξύ τους.

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970, οι εισαγωγές ιαπωνικών αυτοκινήτων στις ΗΠΑ αυξήθηκαν ενώ οι πωλήσεις αμερικανικών αυτοκινήτων μειώθηκαν. Υπήρχε λοιπόν αρνητική συσχέτιση ανάμεσα στις δύο μεταβλητές. Ήταν, όμως, η αύξηση των πωλήσεων των ιαπωνικών αυτοκινήτων η *αιτία* της μείωσης των πωλήσεων των αμερικανικών αυτοκινήτων; Ενδέχεται και οι δύο μεταβλητές να επηρεάζονταν από έναν κοινό παράγοντα, ο οποίος ήταν η πραγματική αιτία τόσο της αύξησης των πωλήσεων των ιαπωνικών αυτοκινήτων όσο και της μείωσης των πωλήσεων των αμερικανικών αυτοκινήτων. Πράγματι, αυτό είχε συμβεί –η τεράστια αύξηση της τιμής του πετρελαίου μετά το 1973 έκανε τους καταναλωτές να στραφούν από τα αμερικανικά αυτοκίνητα, που απαιτούσαν υπερβολική ποσότητα βενζίνης, στα ιαπωνικά που ήταν πολύ οικονομικότερα ως προς την κατανάλωση καυσίμων.

Γιατί διαφωνούν οι οικονομολόγοι;

Οι οικονομολόγοι καλούνται συχνά να διατυπώσουν κρίσεις για ζητήματα δημόσιας πολιτικής. Πρέπει η κυβέρνηση να περικόψει τους φόρους; Ποια είναι η ενδεδειγμένη μεταρρύθμιση στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης; Πρέπει να φορολογηθούν οι εμπορικές συναλλαγές μέσω διαδικτύου; Σε συζητήσεις για τέτοια ζητήματα δημόσιας πολιτικής, οι οικονομολόγοι συχνά διαφωνούν μεταξύ τους. Οι διαφωνίες τους οφείλονται σε δύο λόγους: πρώτον, στο ότι μπορεί να διαφέρουν οι απόψεις τους για τις συνέπειες μιας προτεινόμενης πολιτικής και, δεύτερον, στο ότι μπορεί να διαφέρουν ως προς την αξιολόγηση αυτών των συνεπειών.

Οι οικονομολόγοι όταν περιγράφουν την οικονομία και κατασκευάζουν μοντέλα για την πρόβλεψη των επιπτώσεων διαφόρων πολιτικών, επιδίδονται στα αποκαλούμενα **θετικά οικονομικά** [positive economics]. Όταν αξιολογούν εναλλακτικές πολιτικές και σταθμίζουν το κόστος και τα οφέλη κάθε μιας από αυτές, επιδίδονται σε **κανονιστικά οικονομικά** [normative economics].

Ας εξετάσουμε τις θετικές και τις κανονιστικές πλευρές μιας πρότασης για περιορισμό των εισαγωγών υφασμάτων από αναπτυσσόμενες χώρες. Τα θετικά οικονομικά περιγράφουν τις επιπτώσεις: οι αμερικανοί καταναλωτές θα πληρώνουν υψηλότερες τιμές για είδη ένδυσης, οι πωλήσεις αμερικανικών υφασμάτων θα αυξηθούν, η απασχόληση και τα κέρδη στον κλάδο κλωστοϋφαντουργίας των ΗΠΑ θα αυξηθούν και η απασχόληση στους αντίστοιχους κλάδους των αναπτυσσόμενων χωρών θα μειωθεί. Οι οικονομολόγοι ενδέχεται να διαφωνήσουν για τις επιπτώσεις του περιορισμού των εισαγωγών διότι θα διαφωνούν για τα μεγέθη αυτών των επιπτώσεων –είναι πιθανό να συμφωνούν στο ότι οι τιμές των ειδών ένδυσης θα αυξηθούν για τον καταναλωτή αλλά να διαφωνούν για το μέγεθος αυτής της αύξησης.

Σε τελική ανάλυση, όμως, το ερώτημα ως προς την ενδεδειγμένη πολιτική είναι: *πρέπει να περιορισθούν οι εισαγωγές υφασμάτων από τις αναπτυσσόμενες χώρες;* Πρόκειται για κανονιστικό ερώτημα. Τα κανονιστικά οικονομικά, προκειμένου να καταλήξουν σε μια συνολική κρίση, θα σταθμίσουν τις ποικίλες επιπτώσεις –τις απώλειες των καταναλωτών, τα οφέλη των αμερικανών εργαζομένων στην κλωστοϋφαντουργία, τα αυξημένα κέρδη του κλάδου. Τα κανονιστικά οικονομικά αναπτύσσουν πλαίσια εντός των οποίων μπορούν να γίνουν συστηματικά αυτές οι σύνθετες αξιολογήσεις. Τα επαρκή κανονιστικά οικονομικά επιχειρούν επίσης να καταστήσουν σαφείς τις συγκεκριμένες αξίες ή στόχους που λαμβάνουν υπόψη. Επιδιώκουν να διατυπώνουν τα συμπεράσματά τους με την εξής μορφή: «Εάν αυτές είναι οι αξίες σας, τότε αυτή είναι η καλύτερη πολιτική».

Οι οικονομολόγοι, όπως συμβαίνει και με οποιοδήποτε άλλο επάγγελμα, συμβαίνει συχνά να έχουν διαφορετικά συστήματα αξιών. Δύο οικονομολόγοι μπορεί να συμφωνήσουν ότι μια συγκεκριμένη φορολογική μεταρρύθμιση θα αυξήσει την αποταμίευση, αλλά θα ευνοήσει τους πλούσιους περισσότερο από τους φτωχούς. Μπορεί όμως να καταλήξουν σε διαφορετικά συμπεράσματα για τη σκοπιμότητα της συγκεκριμένης φορολογικής μεταρρύθμισης. Ο ένας μπορεί να διαφωνήσει διότι αυτή αυξάνει την εισοδηματική ανισότητα και ο άλλος μπορεί να την υποστηρίξει επειδή ενθαρρύνει την αποταμίευση. Καθώς διαφωνούν στην αξιολόγηση των συνεπειών που θα έχει η αλλαγή πολιτικής, οι δύο οικονομολόγοι καταλήγουν σε διαφορετικά συμπεράσματα, ακόμη και όταν συμπίπτουν στη θετική ανάλυση της προτεινόμενης μεταρρύθμισης.

Παρότι οι οικονομολόγοι εμφανίζονται συχνά να διαφωνούν σε μεγάλο

βαθμό μεταξύ τους, στην πραγματικότητα συμφωνούν περισσότερο παρά διαφωνούν. Και όταν διαφωνούν, επιδιώκουν να αποσαφηνίσουν τις πηγές της διαφωνίας τους: (1) σε ποιον βαθμό προκύπτει από διαφορές στα μοντέλα· (2) σε ποιον βαθμό οφείλεται σε διαφορετικές εκτιμήσεις ποσοτικών σχέσεων· και (3) σε ποιον βαθμό πηγάζει από διαφορές στα συστήματα αξιών. Η αποσαφήνιση των πηγών και των αιτιών μιας διαφωνίας μπορεί να είναι ιδιαίτερα παραγωγική για την πληρέστερη κατανόηση του εξεταζόμενου ζητήματος.

Μια ματιά στα επόμενα

Πρώτη μας δουλειά στα επόμενα τρία κεφάλαια είναι να κατανοήσουμε πώς μετρούν οι οικονομολόγοι την απόδοση της συνολικής οικονομίας. Πώς μετράμε την συνολική εκροή ολόκληρης της οικονομίας; Πώς μετράμε την ανεργία; Πώς μετράμε το γενικό επίπεδο τιμών και πληθωρισμού;

Από το Δεύτερο έως το Πέμπτο Μέρος θα μάθουμε για τους παράγοντες που ερμηνεύουν τη μεγέθυνση, τον πληθωρισμό και τις οικονομικές διακυμάνσεις. Θα μάθουμε επίσης πώς οι κυβερνητικές πολιτικές επηρεάζουν την οικονομία και πώς αυτές οι πολιτικές μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την επίτευξη μακροοικονομικών στόχων. Το τι συμβαίνει στην οικονομία συνολικά δεν εξαρτάται μόνον από την κυβερνητική πολιτική αλλά και από τις ατομικές αποφάσεις που παίρνουν χιλιάδες επιχειρήσεις και εκατομμύρια νοικοκυριά. Η μικροοικονομική βοήθιά τους οικονομολόγους να κατανοήσουν πώς προβαίνουν σε επιλογές οι επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά –ποιες είναι οι σχέσεις ανταλλαγής που αντιμετωπίζουν, πώς αντιδρούν στα κίνητρα, ποιες είναι οι επιπτώσεις της πληροφόρησης στις επιλογές τους καθώς και τον ρόλο που παίζουν οι αγορές και η συναλλαγή στον καθορισμό του τι παράγεται και του πώς κατανέμεται το εισόδημα. Η μακροοικονομική βοήθιά τους οικονομολόγους να καταλάβουν πώς οι επιλογές των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών μαζί με τις πολιτικές της κυβέρνησης επηρεάζουν τη συνολική οικονομία.

Ανασκόπηση και Εξάσκηση

ΣΥΝΟΨΗ

1. Οι τρεις κύριοι στόχοι της μακροοικονομικής πολιτικής είναι υψηλή και αειφόρος οικονομική μεγέθυνση, πλήρης απασχόληση και χαμηλός πληθωρισμός.
2. Τα οικονομικά μελετούν τον τρόπο με τον οποίο τα άτομα, οι επιχειρήσεις και οι κυβερνήσεις προβαίνουν σε επιλογές στην κοινωνία μας. Οι επιλογές και, επομένως, οι σχέσεις ανταλλαγής είναι αναπόφευκτες, επειδή τα επιθυμητά αγαθά, υπηρεσίες και πόροι σπανίζουν.
3. Οι οικονομολόγοι μελετούν τον τρόπο με τον οποίο τα άτομα, οι εταιρείες και οι κυβερνήσεις εντός της κοινωνίας προβαίνουν σε επιλογές εστιάζοντας την προσοχή τους στα κίνητρα. Οι άνθρωποι αντιδρούν στις μεταβολές των κινήτρων αλλάζοντας τις αποφάσεις τους.
4. Οι συναλλαγές διενεργούνται στις αγορές. Μια εκούσια συναλλαγή είναι επωφελής και για τις δύο πλευρές που εμπλέκονται σε αυτή.
5. Οι επιλογές απαιτούν πληροφόρηση. Η περιορισμένη ή η ατελής πληροφόρηση μπορεί να επηρεάσει τα κίνητρα και την ικανότητα των ιδιωτικών αγορών να εξασφαλίζουν αποτελεσματική χρήση των σπανιζόντων πόρων της κοινωνίας.
6. Τα εισοδήματα που έχουν τα άτομα προσδιορίζονται από την οικονομία της αγοράς. Το ενδιαφέρον για την ισότιμη κατανομή του πλούτου και των εισοδημάτων στην οικονομία οδηγεί σε κυβερνητικές παρεμβάσεις που περιορίζουν τις εισοδηματικές ανισότητες.
7. Η οικονομία των ΗΠΑ είναι μικτή –οι αποφάσεις λαμβάνονται τόσο στον ιδιωτικό όσο και στον δημόσιο τομέα. Για τον καθορισμό της κατανομής των πόρων, η οικονομία στηρίζεται κυρίως στην ιδιωτική αλληλεπίδραση ατόμων και εταιρειών χωρίς όμως να παραγνωρίζουμε και τον σημαντικό ρόλο των κυβερνήσεων. Κεντρικό ζήτημα σε κάθε μικτή οικονομία είναι η ισορροπία μεταξύ του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα.
8. Ο όρος αγορά χρησιμοποιείται για την περιγραφή οποιασδήποτε κατάστασης στην οποία υπάρχει συναλλαγή. Στην αμερικανική οικονομία της αγοράς τα άτομα, οι επιχειρήσεις και η κυβέρνηση μετέχουν και συναλ-

λάσσονται στην αγορά προϊόντος, στην αγορά εργασίας και στην αγορά κεφαλαίου.

9. Οι δύο βασικοί κλάδοι των οικονομικών είναι η μικροοικονομική και η μακροοικονομική. Η μικροοικονομική εστιάζει στη συμπεριφορά των επιχειρήσεων, των νοικοκυριών και των ατόμων που απαρτίζουν την οικονομία. Η μακροοικονομική εξετάζει τη συμπεριφορά του συνόλου της οικονομίας.
10. Όταν δύο μεταβλητές μεταβάλλονται μαζί και με προβλέψιμο τρόπο, λέμε ότι υπάρχει συσχέτιση ανάμεσά τους. Ωστόσο, η ύπαρξη μιας απλής συσχέτισης δεν αποδεικνύει ότι η μεταβολή της μιας μεταβλητής προκαλεί τη μεταβολή της άλλης –ενδέχεται να επηρεάζονται και οι δύο από πρόσθετους εξωτερικούς παράγοντες.
11. Τα θετικά οικονομικά μελετούν τη λειτουργία της οικονομίας. Οι διαφωνίες στο πλαίσιο των θετικών οικονομικών αφορούν το ενδεδειγμένο μοντέλο οικονομίας ή αγοράς και τα ποσοτικά μεγέθη που χαρακτηρίζουν τα μοντέλα.
12. Τα κανονιστικά οικονομικά ασχολούνται με το ενδεδειγμένο διαφύρον ενεργειών. Οι διαφωνίες στα κανονιστικά οικονομικά αφορούν διαφορές στην αξιολόγηση για το κόστος και τα οφέλη διαφύρων ενεργειών.

ΒΑΣΙΚΟΙ ΟΡΟΙ

Μεγάλη Ύφεση
στασιμοπληθωρισμός
αποπληθωρισμός
σχέσεις ανταλλαγής
κίνητρα
συναλλαγές
πληροφόρηση
κατανομή
σπανιότητα
οικονομία της αγοράς
αγορά προϊόντος

αγορά εργασίας
αγορά κεφαλαίου
κεφαλαιουχικά αγαθά
μικροοικονομική
μακροοικονομική
θεωρία
συσχέτιση
αιτιότητα
θετικά οικονομικά
κανονιστικά οικονομικά

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗΣ

1. Ποια σχέση ανταλλαγής μεταξύ πληθωρισμού και ανεργίας θεωρούσε ότι αντιμετώπιζε η Επιτροπή Οικονομικών Συμβούλων του προέδρου Kennedy; Τι έγινε με τον πληθωρισμό και την ανεργία μετά την περικοπή φόρων του 1964;
2. Τι είναι ο στασιμοπληθωρισμός; Πότε είχαν στασιμοπληθωρισμό οι ΗΠΑ;
3. Πότε παρατηρήθηκε στις ΗΠΑ ο συνδυασμός χαμηλού πληθωρισμού και ανεργίας;
4. Ποιοι είναι οι καίριοι στόχοι της μακροοικονομικής πολιτικής;
5. Γιατί είναι αναπόφευκτες οι σχέσεις ανταλλαγής; Γιατί είναι τα κίνητρα σημαντικά στην κατανόηση των επιλογών;
6. Μετά από μια εκούσια συναλλαγή, γιατί έχουν ωφεληθεί και οι δύο πλευρές;
7. Ως αγαθό, πώς διαφέρει η πληροφόρηση από τα κοινά προϊόντα; Πώς επηρεάζουν τις αγορές οι ατέλειες στην πληροφόρηση;
8. Γιατί ενδέχεται να υπάρχει σχέση ανταλλαγής μεταξύ ισότητας και αποτελεσματικότητας;
9. Κατονομάστε τις τρεις κύριες οικονομικές αγορές και περιγράψτε πώς ένα άτομο μπορεί να μετέχει σε κάθε μία από αυτές ως αγοραστής ή πωλητής.
10. Δώστε δύο παραδείγματα οικονομικών ζητημάτων που είναι κυρίως μικροοικονομικά και δύο ζητημάτων που είναι κυρίως μακροοικονομικά. Ποια είναι η γενική διαφορά μεταξύ της μικροοικονομικής και της μακροοικονομικής;

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

1. Κοιτάξτε τα πρωτοσέλιδα μιας εφημερίδας για μια εβδομάδα. Με ποια μακροοικονομικά ζητήματα ασχολείται η επικαιρότητα;
2. Ποιο είναι το υφιστάμενο ποσοστό ανεργίας στις ΗΠΑ; Ποιο είναι το υφιστάμενο ποσοστό πληθωρισμού; (Για να βρείτε αυτές τις πληροφορίες, ανατρέξτε στην ιστοσελίδα της Υπηρεσίας Στατιστικής της Εργασίας [Bureau of Labor Statistics] στο www.bls.gov).

3. Ποια ήταν τα δύο ελλείμματα που προβλημάτιζαν κατά τις δεκαετίες του 1980 και του 1990; Τι έγιναν αυτά κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990; Τι έγινε κατά τη διάρκεια της τελευταίας πενταετίας;
4. Πώς επηρεάζει καθένα από τα ακόλουθα το κίνητρο να φοιτήσει κανείς στο κολέγιο: α) μια αύξηση στα δίδακτρα· β) μια μείωση του επιτοκίου στα φοιτητικά δάνεια· γ) μια αύξηση στους μισθούς των ανειδίκευτων εργατών· δ) μια αύξηση στο εισόδημα των αποφοίτων κολεγίου
5. Χαρακτηρίστε τα ακόλουθα ως μικροοικονομικά, μακροοικονομικά ή και τα δύο: α) η ανεργία αυξάνεται αυτόν τον μήνα· β) μια φαρμακευτική εταιρεία εφευρίσκει και αρχίζει να διαθέτει ένα νέο φάρμακο· γ) μια τράπεζα δανείζει χρήματα σε μια μεγάλη επιχείρηση αλλά όχι σε μικρές εταιρείες· δ) τα επιτόκια μειώνονται για όλους τους δανειολήπτες· ε) ένα συνδικάτο διαπραγματεύεται για αύξηση αποδοχών και καλύτερη περίθαλψη.
6. Προσδιορίστε εάν τα ακόλουθα γεγονότα ανήκουν στην αγορά εργασίας, στην αγορά κεφαλαίου ή στην αγορά προϊόντος: α) ένας επενδυτής προσπαθεί να αποφασίσει σε ποια επιχείρηση να επενδύσει· β) με εξάσκηση οι εργαζόμενοι σε μια παραγωγική αλυσίδα γίνονται πιο αποτελεσματικοί· γ) το άνοιγμα των οικονομιών της Ανατολικής Ευρώπης προσφέρει νέες αγορές στα αμερικανικά προϊόντα· δ) μια μεγάλη εταιρεία η οποία χάνει χρήματα αποφασίζει να προσφέρει στους υπαλλήλους της κίνητρα για πρόωρη συνταξιοδότηση ελπίζοντας έτσι να μειώσει το κόστος λειτουργίας της· ε) ένας καταναλωτής περιδιαβαίνει ένα εμπορικό κέντρο αναζητώντας δώρα γενεθλίων· στ) η ομοσπονδιακή κυβέρνηση χρησιμοποιεί ένα πλεόνασμα για να αποπληρώσει ορισμένα από τα χρέη της.
7. Η πίσω όψη μιας συσκευασίας με άμμο υγιεινής για γάτες αναφέρει: «Οι γάτες που χρησιμοποιούν άμμο υγιεινής ζουν τρία χρόνια περισσότερο από άλλες γάτες». Πιστεύετε ότι η χρήση του προϊόντος αυτού αυξάνει πράγματι τη διάρκεια ζωής της γάτας ή μπορείτε να σκεφτείτε άλλους παράγοντες που ερμηνεύουν αυτή τη συσχέτιση; Ποια στοιχεία θα μπορούσατε να συλλέξετε για να ελέγξετε την ερμηνεία σας;
8. Το προσδόκιμο ζωής στη Σουηδία φτάνει σχεδόν τα 80 χρόνια· στην Ινδία είναι σχεδόν 60. Αποδεικνύει αυτό πως εάν ένας Ινδός μετακόμιζε στη Σουηδία θα ζούσε περισσότερο; Δηλαδή, αυξάνει το προσδόκιμο της ζωής η ζωή στη Σουηδία ή μπορείτε να σκεφτείτε άλλους παράγοντες που εξηγούν

αντά τα στοιχεία; Ποιες είναι οι αποδείξεις που θα μπορούσατε να συλλέξετε για να ελέγξετε την υπόθεσή σας;

9. Κατά τη διάρκεια του 2004, ορισμένοι οικονομολόγοι υποστήριζαν ότι η κεντρική τράπεζα έπρεπε να εφαρμόσει πολιτικές για την επιβράδυνση της οικονομικής διαστολής των ΗΠΑ προκειμένου να διασφαλιστεί ο χαμηλός πληθωρισμός. Άλλοι ήταν αντίθετοι με τέτοιες πολιτικές, υποστηρίζοντας ότι οι φερόμενοι ως κίνδυνοι του πληθωρισμού ήταν υπερβολικοί και ότι οι προσπάθειες της κεντρικής τράπεζας να επιβραδύνει την οικονομία θα οδηγούσαν σε υψηλότερη ανεργία. Η διαφωνία αυτή εντάσσεται στο πλαίσιο των θετικών ή των κανονιστικών οικονομικών; Εξηγείστε την απάντησή σας.

